

ЁЛМЕЗЛАНЫ
МУРАДИН

Тыллыу·Тыллыу
Тыллыуча

ЁЛМЕЗЛАНЫ МУРАДИН

Тылыу-тылыу тылыуча

назмула жомакъла
элберле

НАЛЬЧИК
1997

ISBN 5-8000-0000-8
1803010000-082
1803010000-082
1803010000-082

ՎԱՆՈՒԿԱՆՆԵՐԻ ՎԱՆՈՒԿԱՆԻ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՅԱՐՏԱՆԻ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԵՐԿՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿՐԱՆՈՒԹՅԱՆ

4803010000-085
Ե M125(03)-97-97

ISBN 5-7680-1189-7

ՀԱՅԿԱՆ ԿՈՆԿԵՐՆԻ
1997

© Էլմեզլանյան Մ. Մ., 1997

Чаби. Чаби.

Сит кьуй
От салды
Кис-кис-кис

Къашпакъга да къарады
Чардакъга да къарады
Иде-иде-иде

КИШИУУМ

Кишиуум, къайдаса?
Кыс-кыс-кыс.
Энтда ач къаласа,
Кыс-кыс-кыс.

Сют къуйдум къалайчыкыгъа.
Эт салдым алайчыкыгъа.
Кыс-кыс-кыс.

Къашпакыгъа да къарадым.
Чардакыгъа да къарадым.
Излей-излей арыдым.
Кыс-кыс-кыс.

Тасды, жокъду кишиуум.
Сора токъду кишиуум.
Сора токъду,
Сора токъду,
Сора токъду кишиуум!

КЪАНАТЛЫ ГЮЛЧЮК

Иги кыызчыкъ —
Сакийчик —
Суу ала
Къырыкъчыкъдан,
Бир сейир,
Ариу гюлчюк
Эследи
Кырдыкчыкъда.

Чашчыгына
Тюйрге
Ол узалды
Гюлчюкге...

Къанатчыкъларын
Къагъа,
Гюл учуп кетди
Кёкге.

ЧАБЫ-ЧАБЫ

Чабы-чабы,
Атта келе,
Къайталаны
Къатда келе!

Къайдан келе,
Къайдан келе?
Къошдан келе,
Къошдан келе!

Аты жоргъа
Салып келе,
Манга къаймакъ
Алып келе!

МУХАРНЫ ЭРИКЛЕУ

Мухарны
Ауруп къарны
Бир аман жилийды,
Аныча аштапарны
Боллугъу алайды.
Ма алайды,
Ма алайды,
Ма алайды боллугъу,
Ма алайды,
Ма алайды,—
Аныча аштапарны!

НЕ БОЛДУ?

- Болдуму?
- Болду!
- Толдуму?
- Толду!

- Не болду,
Не толду?!

- Къапчыкъ толду,
Тапчыкъ болду!

...Н ТАЙЧЫКЪ КЖ

Байталым
Тапды тайчыкъ.
Мангылайында —
Айчыкъ.

Бу тайчыкъ
Бир жоргъачыкъды,
Бир туякъчыгы
Акъчыкъды.

Жоргъачыкъды,
Жоргъачыкъды,
Бир туякъчыгы
Акъчыкъды!

ЖАУУН, ЖАУУН...

Жауун, жауун,
Жаусанг а,
Тогъуз таудан
Аусанг а,

Чашчыгъым
Терк ёсерча,
Эшмечикле
Эшерча.

Мен кюзгюге
Къарар эдим,
Чашчыгъымы
Тарар эдим,

Къарар эдим,
Къарар эдим,
Чашчыгъымы
Тарар эдим.

КЪЫШ КЮН

Кюн — чууакъ.
Хауа — къургъакъ.
Жол — сокъмакъ.
Терек — къырпакъ.

Алай,
Къышны сууугъу
Бошду
Сабийчиклеге.

Бу къар кюнню
Зауугъу —
Учуулары
Тикледен!

ЭЧКИЧИК

— Эчкичик, къайданса?
— Базардан.
— Не затла алгъанса
Базарда?

— Бир къашыкъ сютге:
Жашыма —
Сюрме,

Келинге —
Ийне,

Къызыма —
Тюйме,

Кичиме —
Къурмач,

Кесиме —
Къумач.

ЭРТТЕН БЛА
ЭРТТЕ ТУРДУНГ

Эрттен бла эртте турдунг,
Селешдирмей, кьол-бет жуудунг,—
Ай, иги жаш,
Иги жаш!

Жагьын этмей, ашап тойдунг,
Кампет да тилемей кьойдунг,—
Ай, иги жаш,
Иги жаш!

Кесинг тапдынг чуругьунгу,
Жыйдынг ундуругьунгу,—
Ай, иги жаш,
Иги жаш!

«Сау бол!» — дединг сен ананга,
Болушхан да этдинг анга,—
Ай, иги жаш,
Иги жаш!

ЖИГЕР КЪЫЗЧЫКЪ

Тур, эсли къызчыкъ,
Жур кёзлю къызчыкъ.

Берейим да жюн,
Къадалып кюреш:
Гинжинге жыйрыкъ,
Жаулукъчукъ да эш.

Кесинги да жокъ
Къол къапчыкъларынг.
Болурла сууукъ
Кокачыкъларынг.

Ай, иги къызчыкъ!
Ай, жигер къызчыкъ!

КЪОЙМАЙДЫЛА
ЖУКЪЛАРГЪА

Ат кишнейди да,
Жюжек чюуюлдейди да,
Ит юреди да,
Бугъа ёкюреди да,
Ийнек ынгырдайды да,
Тауукъ къангкъылдайды да,
Макъа гъурулдайды да,
Гура гурулдайды да,
Хораз кычырады да,
Киштик макъырады да,
Бёрю улуйду да,—
Исламчыкъны къоймайдыла
Жукъу-жукъу этерге.

ЖАМАШЧЫКЪ

— Жамашчыкъ —

Бурма чашчыкъ,

Жамашчыкъ —

Тюйген къашчыкъ,

Мешхут кюреген кибик,

Бу жапыгъа бир къара!

Къайдан да табып жакъдынг

Бетинге къазан къара?!

Жамашчыкъ —

Бурма чашчыкъ,

Жамашчыкъ —

Тюйген къашчыкъ,

Бар да жуу къол-бетинги,

Айыпды уллу жашха!

— Иги билесиз, къуру

Мени ийип жумушха.

КОСМОНАВТ БОЛМАСАМ

Шамилчикге

Кече,
Хыличи жашчыкъ
Кибик,
Жете келгенлей,
Оюнубузну чачып
Къояды,
Еч этгенлей.

Къалмагъанды
Езге къарыу
Мен космонавт болмасам.
Ары,
Кюннге учуп барып,
Аны кёкге урмасам.

Бегитмесем,
Тепмезча,
Кече бир да
Келмезча.

ПИЛ

Пил, пил, пилди,
Пил — оюн туююлдю!

Арсландан да кьоркьмайды,
Къапландан да букьмайды.

Ол ауур атлайды,
Ол кырдык отлайды.

Пил, пил, пилди,
Пил кьоркькакь туююлдю!

Ол жукьдан да кьоркьмаймыды?
Ол жукьдан да букьмаймыды?

Кьоркьады бир затчыкьдан, —
Кьоркьады чычханчыкьдан.

Еретин андан жукьлайды...
Ма алайды,
Ма алайды!

КУРЧАЧЫКЪНЫ СЫЛТАУУ

Житча ашайды
Курча.
Житча тилейди
Гутча.

— Сюек болса
Берир эдим,
Бу уа житчады,
Житча.

ТОПЧУГЪУМ

Ойнай кетди
Топчугъум, —
Хыличи
Доп-допчугъум.

Терезени
Уруп ийди,
Таягъы уа
Манга тийди.

КИРСИЗЧИК

Киштикчик
Бетин жуады,
Эшикте
Жауун жаады.

Ай, аперим,
Киштикчикге,
Жауунчукча,
Кирсизчикге.

ТЮЛКЮЧЮК САНАЙДЫ

— Чуу-чуу-чуу!
Семизчикле!
Чуу-чуу-чуу!
Эгизчикле!

Тынч турмайсыз —
Тюз санарча,
«Бир, эки», — деп
Жюз санарча.

ТАШМАКЪАЧЫКЪ

Ташмакъачыкъ
Сюек юйюнде:
— Ким къагъады
Кече белинде?

Жауунчукъ:
— Мен, там-тамчыкъма,—
Дейди,—
Юйюнге къойсанг а,—
Деп тилейди.

ГЫЛУЧУКЪ ЖИЛЯЙДЫ

Орамда, аямай,
Гылучукъ чапды,
Жортду.
Билмей,
Чарыгъын жыртды,—
Не этсин жилямай.

КЪОНГУРОУЧУКЪ

Ой, акъкъаш
Бузоучугъум,
Къайда
Къонгуроучугъунг?!

— Зынгырдайды
Тау суучукъ,—
Андады
Къонгуроучукъ.

ЧАНАЧЫГЪЫМ

Чаначыгъым,
Чаначыгъым —
Ойнакълаучу
Таначыгъым!

Тёшден
Бир кызыу энесе,
Ёрге уа —
Нек эринесе?!

ЖЮЗГЕН ТАШЛА

Тайчыгъымы
Суугъа элтип,
Бююн мен
Суу ичиргенме.
Ой, юслери
Кёмюк этип
Баргъан ташланы
Кёргенме.

Токъал бугъалача,
Ала
Бара эдиле, ёкюрюп.
Толкъунла уа —
Акъжал атла,—
Башлары бла секирип.

Манга ийнанмай эсегиз
Барып къарагъыз кесигиз:
Кёрюрсюз сиз да
Аланы,—
Черекде жюзген
Ташланы!

Баям, былай болдундытА
Биз барыбыз онънда Ж
Тургъаныйи онърак дай,
Кырдыкта дауучукъла
Кёмеи ол агъызгъанды.

АГЪА БЕРЮ

Агъачда жыртхыч бёрю,
Жут бёрю жашайды.
Ол, чаба ары-бери,
Жур ызын ызлайды.

«Къууарма!» — деп,
«Бууарма!» — деп
Жур ызын ызлайды.

Аллына чыкъды къоян...
Тутду журчукъну да.
Эслесе эди, баям,
Ма бу жырчыкъны да

Тутар эди,
Жутар эди,
Ма бу жырчыкъны да.

Энди уа, къарны кёбюп,
Бир аман жилайды.
Терслигин журдан кёрюп,
Жан-жанын талайды.

«Атылама!
Жарылама!» —
Деп кесин талайды.

ЭЛДАН ЭРТТЕ ТУРДУМ

Мен бюгюн турдум эртте.
Кюн бла уяндым мен.
Хакимни «чыгыр» этдим,
Эртте кьопдум Хакимден.

Тийреге кюн кьакьгъанлай,
Юйден чыкьдым чапханлай.

Ой, жомакь сейирлиги
Неди? Къарачы иги,
Кырдык жулдуздан толу,
Кырдык жулдуздан толу,
Бу сейир тюшюм болур?

Угъай, тюшюм туююлдю.

Бу тюшюм эсе, учхан
Нек этмейме да, атха,
Окьдан терк атха минип...
Неда къанатла битип?

Угъай, тюшюм туююлдю.

Баям, былай болгъанды:
Биз барыбыз да жукълап
Тургъанлай, жел ургъанды,
Кырдыкга жулдузчукъла
Кекден ол агъызгъанды.

АТА, АЛЧЫ МАШИНА

«Ата, алчы машина,
Аппа, алчы машина!
Пил керек туююлдю,
Ат, айыу, тюлкю да...

Ана, алчы машина,
Амма, алчы машина!
Неди манга хайнухчукъ,—
Жюклемезсе анга жукъ!..

Ата, алмасанг а кьой,
Аппа, алмасанг а кьой!
Бюгече мен тюш кьргенме,
Кеп машинала кьргенме:
Акъ, кьара, кьызыл, сары да —
Меникидиле бары да.

Ана, сен менден тарыкъма,
Амма, сен менден тарыкъма.
Энди туюшюме кирип,
Эрикгинчи ойнарыкъма!

ЭЛДАРЧЫКЪНЫ СЕЙРИ
ЖЫРЧЫГЫ

Бурнум — атамы.
Чачым — анамы.
Кёзюм — ыннамы.

— Ата, бурнунгу сыйпа.

— Ой, кирличигим.

— Ана, чачынгы тара.

— Тизгинсизчигим...

— Ынна, ынна,

Жилямукъларынгы сюрт.

— Жиляуукъчугум...

Бурнум — атамы.

Чачым — анамы.

Кёзюм — ыннамы...

Кирличик а — мен,

Тизгинсизчик да.

Жиляуукъчукъ да — мен,

Къаштюйчюк да...

БУЛУТ

Бўлут,
Бўлут,
Бўлут,
Ой, кюн кёзюн жапма,
Бўлут,
Бўлут,
Бўлут,
Кёкню да жилиятма.

Бушто да этерме,
Берирме галау да.
Алма да берирме,
Тау артына ау да.

Бўлут,
Бўлут,
Бўлут,
Аттақам келликди,
Бўлут,
Бўлут,
Бўлут,
Жолда жибирикди.

Къыркъгъан да этерме,
Бу жолну бир къой да.
Гелеуде кютерме,
Тау жайлыкъгъа къон да.

СУУ ТИРМЕНИ ЖЫРЧЫГЫ

Гур-гур,
Гур-гур,
Гур-гур-гур,
Къарт да,
Жаш да
Эртте тур!

Мирзеу
Жюклеп
Арбагъа,
Ашыкъ
Тирмен
Арбазгъа.

Келсенг
Нартюх
Къууруп,
Аны
Ариу
Суууруп.

Мен
Къууут да
Тартырма,
Бу
Жырчыкны
Айтырма!

КЕРПЕ ТОНЧУКЪ

Ой тамаша,
Тамаша,
Кёкге учду
Алаша.

Нал тюшдю
Туягъындан —
Ахсагъан
Аягъындан.

Барсагъ'а —
Темир кюбюр,
Тёгереси
Нюр кюбюр.

Ичинде уа —
Бир топчукъ!
Хау санга —
Кёрпе тончукъ!

Сейир-сейирлик
Кёрдюк,
Чапдыкъ,
Къууа бир-бирни...

Тонну
Аппагъа бердик,
Ыннагъа уа —
Кюбюрню.

МЕТЕКЕ

А теке,
Ма теке,
Чюй те-ке...
Барады
Юйюн
Кётюрюп
Метеке,
Эски кюйюзюн,
Кийизин да сатып.
Эки мюйюзюн да
И Бирден къаратып.
А теке,
Ма теке,
Чюй те-ке...
Барады
Юйюн
Кётюрюп
Метеке,
Кесича тири
Шуёхла табаргъа,
Сабан тойлада
Чаришге чабаргъа.

АЧ БОЛГЪАНДЫ БУЗОУЧУКЪ

— Уммо, уммо...

Ач болгъанды бузоучукъ,
Къышхыр берейик.

— Ме-ме-ме-е...

Ач болгъанды къозучукъ,
Эмиздирейик.

— Мияу-мияу...

Сют тилейди киштикчик,
«Ачма»,— дейди киштикчик.

— Гау-гау-гау...

Сюек тилейди кючюк,
Бир бек тилейди кючюк.

Эсли жаш тилеп алады,
Эрке жаш сермеп алады.

— Сен а, аштапар?

— Урлап.

— Сен а, жагъынлы?

— Жия-я-яп.

НЕ КЕРЕКДИ?

- Мияу, мияу!
- Кишиучукъ, не керекди?
- Къай-макъ-чыкъ.

- Хап, хап, хап!
- Кючюкчюк, не керекди?
- Сю-ек-чик.

- Ку-ку-ри-ку-у-ук!
- Хоразчыкъ, не керекди?
- Нар-тюх-чюк.

- И-хи-хи-и-и...
- Жагъынлы жияуукъчукъ,
Санга уа не керекди?
- Бал да,
Шаптал да,
Къаймакъ да,
Къуймакъ да,
Къалач да,
Къурмач да,
Кампет да
Эт да-а-а!...

Жияуукъгъа —
Тузлу биямукъ!

СЕНГИРЧГЕ

Бир къара сенгирчгеге,
Нал ишлейди бюрчеге.
Салтачысы айыуду,
Салтасы бир ауурду.

Бюрче,
Бюрче,
Бюрчеляй,
Бюрче жортады алай,—
От чакъдыра ташланы,
Оза кёкде къушланы.

Сенгирчгечик устады да,
Устады,
Чёгюч бир тап урады да,
Урады...
Ышыра кёмюрчюгюн,
Басады кёрюкчюгюн.

Къоянчыкъгъа тиш салды да
Сенгирчге,
Буудан сапариш алды да
Сенгирчге,
Мюйюз этди улакъгъа.

Тюлкюню уа къыстады,
Бёрюню да къыстады
Гюрбежиден узакъгъа!

БАЛТА АЛЫП СУУГЪА БАРЫР...

Аламатды Къанамат,
Къанаматды аламат:

Балта алып
Суугъа барыр,
Салта алып
Уугъа барыр,
Чалгъы алып
Къумгъа барыр.

Сюек берир
Эшекге,
Кишен салыр
Бешикге,
Къурмач къуяр
Тешикге...

Суу ташыр
Элек бла,
Кюл элер
Челек бла,
Къар кюрер
Сенек бла...

Аламатды Къанамат,
Къанаматды аламат.

«НЕК?»

Онгда да — «нек?»
Солда да — «нек?»
Юйде да — «нек?»
Школда да — «нек?»

Төгерегим «некди?», «некди?».
«Некге» менден не керекди?

«Нек жыртханса дефтерин
Билялны?
Нек къачханса дерследен
Биягъы?

Нек суймейсе окъургъа,
Жазаргъа?
Бек устаса ояргъа,
Бузаргъа!»

«Нек?», «Нек?» — жюз кере,
«Нек?!», «Нек?!» — минг кере.

«Нек чачханса уясын
Чыпчыкъны?
Нек къачханса, жиятып
Къызчыкъны?

Санга нек ётмейди, жаш,
Айтханым?
Къачан къоярыкъса таш
Атханны?!»

«Нек?», «Нек?» — жюз кере,
«Нек?!», «Нек?!» — минг кере.

МЕНДЕН ЗАУУКЪ ЖОКЪДУ!

Мурулдайды киштикчик,
Мыйыгында — юч тюкчюк:

— Темир тишлиме,
Аслан тюшлюме!
Жёрме ашайма,
Зауукъ жашайма!

Жёбелейди тюлкючюк,
Къуйрукъчугъу тюлкючюк:

— Хыйладан толума,
Гедешге — жолум'а.
Ашаум — тауукъду,
Жашаум — зауукъду!

Къууанады айыучукъ,
Тончугъу бир ариучукъ:

— Баймакъ аякъма,
Жютю тырнакъма.
Татлы ашайма,
Зауукъ жашайма!

Махтанады Даутчукъ,
Къолу, аузу дауурчукъ:

— Тартама, созама,
Атама, бузама.
Къарынчыгъым токъду,
Менден зауукъ жокъду!

Кючюкге ол таш атды,
Терезени ууатды,
Эшмечигинден тартып,
Эгешчигин жилиатды.

Кишиучукъну уятды, —
Къолун, бетин тырнатды.
Жиляй-жиляй, жизечик
Сау орамны къаратды.

— Хап-хап-хап! — деди кючюк,
Къычырды хораз да:
— Жилия, биз сени ючюн
Жарсымайбыз аз да!

ТЮЛКЮЧЮК

Тюлкючюк
Къапланмыды?
Тюлкючюк
Къабанмыды?

Сора аны чалдишге
Ким атханды?
Нек атханды?

Жюрекчиги кыйналып,
Элдарчыкъ
Ачлай жатханды.

КЪЫШ БЕШИК ЖЫРЧЫКЪ

Жауады, бурдум эте,
Къар тышында.
Жукълайды эмен терек
Жар башында.
Жылы жууургъан —
Юсюнде уа,
Жазгъа къууана
Тюсюнде уа.

Жауады, бурдум эте,
Къар эшикте.
Жукълайды эрлен да
Терек тешикте.
Ол жаз узуну
Ишлегенди,
Жукъдан да кыйналмайды
Энди.

Жауады, бурдум эте,
Къар тышында.
Жукълайды айыу да
Куркасында.
Татлы табанынмы
Эмеди?
Наныкъ талагъамы
Энеди?

Жауады, бурдум эте,
Къар эшикте.
Ол кимди —
Жукъламай тургъан төшекде?
Маму жашырын
Къарарыкъды,
Жукъламай турсанг —
Урларыкъды.

ЭЛДАРЧЫКЪ ОКЪУЙДУ

Тапкадан китап алып,
Аны къангагъа салып,
Окъуйду суратларын
Элдарчыгъым, къадалып:

«Ата чалгъы чалады,
Атта ийнек сауады.
Ана быстыр жууады,
Ынна нартиух ууады.

Кишиу къачды кючюкден,
Хунагъа минди кючден.
— Мияу! — дейди киштикчик.
— Гау-гау! — дейди кючюкчюк.

Шамилчикди ма бучугъ'а, —
Тайчыгъын жуундурады.
Лейлячыкъды ариучугъ'а, —
Ол дерсин эте турады.

Хораз къонуп быкъыгъа,
Къычырады мытыргъа:
— Ку-ку-ри-кук! — дейди ол,
Къутурады мытыргъа.

Ма бучугъ'а — Элдарчыкъды,
Элдарчыкъ иги жашчыкъды.
Ол гитчени жилиятмайды,
Чыпчыкъгъа да таш атмайды.

Бу жилий тургъан а кимди?
Таныдым: жизе Керимди.
Жилиауукъну суймейме,
Аны окъуй билмейме!»

БЁРЮ КЮЧЮКЧЮК

Бёрю кючюгю
Жиляйды:
— Хуболчукъ
Суйюп ашайды
Наныкъны да,
Кертмени да.

Анам,
Аллай эт
Мени да!

САКИЙЧИК

Сакийчик, олтурма,
Бир жукъгъа жара.
Жуу быстыр, адыр да,
Чачынгы тара.

Суу да ал, бош турма —
Ансы эриклеп
Айтырла:
— Мытырды,
Эринчекди, — деп.

ГЫЛЛУУ-ГЫЛЛУУ ГЫЛЛУЧА

Назму харфлыкъ

Жамилячыкъга

А

Алакъайым — солакъай,
Атдан кетди Алакъай.
Анасы жарсып жетди,
Атасы айып этди.

Б

Бодуркъу-дуркъу-дуркъу,
Бахчабызда — бодуркъу.
Батырбийни къоркъутду,
Быхыланы къоруду.

В

«В»-гъа сёз кёп изледим:
«Вовачыкъ, сен айт», — дедим.
«Вертолёт», — деди тенгим,
«Вездеход», — дедим кесим.

Г

Гыллыу-гыллыу гыллыуча,
Гылычукъ айгъа уча.
Гылыу чычхан — гудуда
Гыллыланы гумуда.

Д

Дуркъу-дуркъу-дуркъучукъ,
Даутчугъум — доп-допчукъ.

Дерследе да тохтамаз,
Дауумхан да хорламаз.

Е Ё

Ётюрюкню кёзю кёп,
Ётюрюкню сёзю кёп:
Ёгюз, дейди, ичди кёкню,
Ёртен, дейди, алды кёлню.

Ж

Жиляйды жиляуукъ,
Жалайды жилямукъ,
Жангыдан жиляйды.
Жангыдан жалайды.

З

«Зынгыр-зынгыр-зынгыр» этди,
Заманны айтды сагъат.
Зауурчукъну «чыгыр» этдим,
Зурумчукъ анга шагъат.

К

Киштикчик неге жарай?
Киштикчик чычхан марай.
Кирпичик неге жарай?
Кирпичик таракъ тарай.

Къ

Къаргъачыкъла къарáдыла,
Къычырыкъдан къырадыла.
Къарт къаргъа уа къутурады:
«Къакъ, къакъ, къакъ!» — деп
къычырады.

И Й

Ийнал ийнегин сатды,
Ийнакъ ийнесин сатды.
Ийнени Ийнал алды,
Ийнекни Ийнакъ алды.

Л

Лейлячыкъ лёкъум ашай,
Локъманчыкъ лёкъу ашай.
Лейля тойду лёкъумдан,
Локъманчыгъ'а — лёкъудан.

М

Метеке-теке-теке,
Махтанады метеке:
«Мюйюзлерим! — дейди ол,—
Мен текеме, мен — теке!»

Н НГ

Нал, нал, нал тапдым,
Наныкъ къапдым, бал къапдым.
Налны атдым туманнга,
Назму айтдым мен санга.

О

Ой, орайда, орамда,
Ой, орайда, ой, ой!
Ол орамда, орайда,
Ой, орайда — той, той!

П

Пахатчыкъ — агъач уста,
Пахатха — пиринч баста!

Пашагъа уа — хобуста,—
Паша оноугъа уста.

Р

Рама-рама-Рамазан,
Рамазан — сыра къазан.
Рашидге чурукъ тикген,
Радимге уюкъ тикген.

С

Самат сыртха къарады,
Сегиз ёгюз санады.
Сыртха гуду къарады,—
Семиз ёгюз марады.

Т

Тауукъчукъ багуш къаза,
Тюлкючюк ачдан аза.
Тюлкючюкню сиймейдиле;
Тауукъчукъгъа иймейдиле.

У

Уркъютны урчугъу,
Узун уууртлугъу.
Унухну уа — улагъы,
Ургъуй къапхан къулагъы.

Ф

Филляучукъ, Фаризатчыкъ да,
Фазийчик, Фатиматчыкъ да
Фермагъа суюп баралла,
Фердауусха болушалла.

Х

Хасанны кёрдю кючюк,
«Хап-хап!» — деп юрдю кючюк.
Хоразчыкъ да кычырды,
Хыпыярны къачырды.

Ц

Цирк келеди, цирк келеди!
Циркге жол кююгъуз, жол!
Циркчи жаш темир юзеди,—
Цораланы Чомурду ол!

Ч

Чыпчыкъчыкъ ариу жырлайды,
Чычханчыкъ тары урлайды.
Чиллаякъ суу къамиште
Чабакъчыкъланы марайды.

Ш Щ

Шарапчыкъ, буштукъ Шарап
Щётканы кёрмез къарап.
Шоколадны уа букъдур,
Шарап тапмаз деп бир тур!

Ы

Ыргъакъны суугъа атдым,
Ыргъай тутуп, кюуандым.
Ычынды да ыргъакъдан,
Ызындан къарап къалдым.

Э

Эртте биреу бар эди,
Эмен тиреу бар эди.

Эмегеннге эн салгъан,
Элбуздукъ деу бар эди!

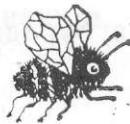
Ю

Юзе, Юзе, Юзейир,
Юзейирчикди сейир.
Юзмезден юй къалайды,
Юйню уа суу талайды.

Я

Яникойда, ой, ой!
Яникойда — той! той!
Якъупчукъ Яникойда

Яра тепседи тойда.

**БЫЛЛЫМНЫ БЕРЕМЕ,
БИЛ ДА!**

Элберле

1

Сабанда ол жаш эди,
Сары кылкыбаш эди.

Энди уа, жау жаггылып,
Турады сени сакълап.
Ач къалады жагъынлы,
Билесе да? Уллу къап!

2

Къангадан
Къайишлик сыдырады,
Къайишни,
Юзмелтнича, бурады.

3

Мен барама, барама,
Зынгырдайма, урама.
— Къоп! — дейме, — кеч къаласа.
— Жат! — дейме, — нек тураса.

4

Баш тѣбен ѳседиле
Терекле.
Булутла жюзедиле
Теренде.
Баш эниш турадыла
Къаяла.
Къыш желле урадыла,
Толкъунла боладыла
Мияла.

5

Юрмейди, чапмайды.
Тиймесенг — кьапмайды.
Шынжыркъуйрукъ, темиртил,
Былымны береме, бил!

6

Бугъа, бугъа, бугъады,
Булутлада бугъады.
Ачыуланса ёкюреди,
Къаяланы тепдиреди.

7

Кече, кюн да
Ол аузунгда ючюннге,
Не кюрешип,
Жуталмазса ичинге.

8

Жети къат кийим кийип,
Жатады къашын туююп.
Тешиндирсенг — чабады,
Кёзлерингден къабады.

9

Омакъ кюбюр, акъ кюбюр,
Ичи да къырпакъ кюбюр.
Киштикчикча мурулдай,
Сагъая да, хурулдай.

10

Биз шошлукъну жаубуз,
Биз шошлукъну даубуз.

Эки къашыкъ, бир табакъ —
Еребизге дауурбуз.

11

Шай чыгъармай бохчадан,
Алып келдим бахчадан.
Тоюп да — тоялмадыкъ,
Къююп да — къоялмадыкъ.

12

Жаз да, къыш да бир кибик,
Жашил жыйрыгъын кийип,
Ёсдю, желге жубанчха.

Жангы жылгъа, жасанып,
Башында жулдуз жанып,
Келди, бизге къууанчха.

13

Билчи, бу не эсе да:
Кет! — дейме да, кетмейди.
Айтханымы этмейди,
Этгеними этсе да.

14

Таш, топуракъ кётюре,—
Эй, къатындан кери бол! —
Жер къазады, ёкюре,
Къутургъан бугъача, ол!

15

Мюйюшю жокъ, юй эсе да.
Жокъ жангыз терезеси да.
Жокъ чорбаты, чардагъы да,
Акъ сюртюлген ожагъы да.

16

Бир, эки, юч, төрт,—
Беш бармакъгъа — бир бёрк.

17

Къыш кюн башынгдан тюшмез,
Жаз кюн эсинге тюшмез.
Ол алгъын къоян эди,
Быхыдан тоя эди.

18

Эки эрин, эки кёз,
Юч ёлчеле, бир а — кес.

19

Ой, тамаша, ой, тамаша-сейирлик,
Ой, сейирлик, ой, сейирлик-тамаша!
Бир жагъадан башхасына секирип,
Уюп къалды суу башында алаша.

20

Кюндюз — кюмюш,
Кече — алтын.
Айтчы манга
Аны атын!

21

Сабанда битдим,
Саргъалдым, жетдим.
Къалауур къоруп,
Сабанчы оруп,

Заводха тюшдюм,
Ийлендим, бишдим.
Тюкенчи сатды,
Сен а татдын
Жау жагъып,
Бал жагъып!

22

Кюн таягъы — кьолумда,
Бек жарайды жолумда.
Ёчюреме, жандырама,
Аллымы кёрюп барама.

23

Кынасакъл кишичик,
Бир ёхтем жюрюшлючюк.
Ол кычырмай, танг атмаз,
Къарангы къачып букъмаз.

24

Ит киби к чабарча,
Жокъдула аякъларым.
Алай а къабарча,
Бардыла жаякъларым.

25

Хыйлачыды мардасыз.
Келсе, кетмез хатасыз.

26

Ит туйюлме,
Тагъылып тургъанлыкъгъа,
Аны киби к
Къалауур болгъанлыкъгъа.

Бек эринип кымылдайды,
Учханында — зуулдайды.
Топуракъдан топ этип,
Кеси аллына ойнайды.

ИСЛАМЧЫКЪНЫ КЪАШЫГЪЫ

Исламчыкъны
Къашыгъы,
Исламчыкъны
Ашыгъы...

Ашыгъы да —
Солакъай,
Къашыгъы да —
Солакъай.

БИР ЭЛТИР, ЭКИ КЕРКИ

Санау

1

— Ай тийгенди
Арбагъа,
Гебенлеге,
Арбазгъа.

Ай тийгенди
Жоллагъа,
Тауда терен
Къоллагъа.

Шуёхум,
Къарачы бир:
Ненча Ай кёресе?

— БИР!

2

— Къарт къойчу
Къойла кютеди,
Жаш къойчу
Ийнар этеди.

Аяз сакъалын тарай,
Акъ теке
Алгъа ётеди.

Къош мюйюзлюдю
Теке.

Сагъыш эт да
Айт бери:

Ненчалла
Мюйюзлери?

— ЭКИ!

3

— Отуннга тебирей,
Хамзат
Жип алды,
Балта да.

Арбагъа салды
Хамзат
Бир ауур
Салта да.

Жарылыр ючюн
Тюккюч,—
Шуёх, кюч керекди,
Кюч!

Айтчы, айтчы:
Ненча зат
Салды арбагъа
Хамзат?

— ЮЧ!

4

— Орайда-ра,
Орайда!
Тай жортады орамда.

«Таркъ-таркъ-таркъ!» —
Къара ары:
Ненчалла туякълары?

Билчи,
Билчи терк!

— ТЁРТ

5

— Бизни Шамилчик
Кюзде
Терекден алма
Юздю.

Алайгъа
Нухчукъ келди,
Ачып,
Жюлгючюн берди.

Къозучукъ да,
Лейлячыкъ да,
Къуртакъулакъ
Улакъчыкъ да
Айтдыла:
«Юлеш, юлеш!»

Алманы юлешдиле.
Ненча юлюш этдиле?

— БЕШ!

6

— Оюм эт,
Иги къара да:
Суратда
Чариш барады.

Алдагъы — сары атлы!
Ючюсю уа

Къадыр,
Ёгюз.

Ненча болдула?

— СЕГИЗ!

9

— Къолан аласы бла,
Сегиз баласы бла,
Жер къаза,
«Хурт-хурт» эте,
Бадырдан чыкъды тонгуз.

Ненча болдула эке?

— ТОГЪУЗ!

10

Беш бармакъ — онг къолунгда,
Аллай бир да — солунгда.

Кел, тюзюн
ангылайыкъ,

Жомакъгъа
тынгылайыкъ:

Бёрюге къачды тюлкую,
Агъачда — оюн, кюлкую.

Къурманлыкъ
къазан къайнай,

Къурт-къумурсхала
ойнай.

Кирпичик
къобуз согъа,
Къоянчыкъла
къарс къагъа.

Минип акъсакъ
, тюеге,
Айыучукъ
аякъ бюге.

Ой, ары уа
бир къара! —
Пил Асланбийге
бара.

Бирсиле —
ашай, иче...

Не зауукъду
бу кече!

— Бернеси уа
неди, не? —
Деп сорады
бёдене.

Къарт къаргъа
къыйыкъ къарап
Башлады айтып,
санап:

БИР элтир,
ЭКИ керки,
ЮЧ чёмюч,
ТЁРТ бёрк,
БЕШ тёш,

АЛТЫ балта,
ЖЕТИ мелте,
СЕГИЗ биз,
ТОГЪУЗ кьбуз,
ОН да тон!

Бюгюн да барады той,
Сюйсенг ийнан,
Сюйсенг а — кьой!

КЮЗ АРТЫ

Агъач къара. Кюнле къысха.
Тышында — туман, кирши.
Кесин от жылыугъа къысып
Мурулдайды талгъыр киштик.

Анам нартюх сабакъланы
Тюртеди от аузуна.
Трактор таууш сабанладан
Келеди кюн узуну.

Къоншу юйню ожагъындан
Чыгъады кълалын тютюн.
Кюзню тутханды жагъыны.
Кирши жауун — кече, кюн.

Узакъ жол арытхан къадыр
Кибик, жетер кюз ингир.
Жаусанг а, къышны къары!
Кеп сакълатдынг кесинги.

Былтыр кыш ариу жаугъаны
Эсимдеди, жабалакъ
Терезелеге жайгъаны
Оюлу гуржабала.

Мен тюкен чанамы алып,
Аязгъа эришгенча,
Кеп учханма школ аллы
Тикден, къанат битгенча.

Кюнле къысха. Агъач къара.
Кирши этеди ингир.
Жаусанг а, къышны къары!
Кеп сакълатдынг кесинги.

БЕЛЛЯУ-БЕЛЛЯУ

Къап-къара къаргъа бирде,
Жауун жаугъан ингирде,
Бешик жыр айта эди,
Жукълата балачыгъын,
Къап-къара къаргъачыгъын:

— Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-бёлляу, акъчыгъым.

Жууаш кирпичик бирде,
Жел сызгыргъан ингирде,
Бешик жыр айта эди,
Жукълата балачыгъын,
Ол шинжи токалчыгъын:

— Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу, жумушакъчыгъым.

Узункъулакъ къоянчыкъ,
Туугъанлы да къоркъакъчыкъ,
Бешик жыр айта эди,
Жукълата балачыгъын,
Кесича къоркъакъчыгъын:

— Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-ляу, батырчыгъым.

Ана уа жашчыгына,
Ол кылыкъсызчыгына,
Бешик жыр айта эди,
Тыялмай жилауукъну,
Жагъынлыны, бузукъну:

— Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-бёлляу,
Бёлляу-ляу, алтынчыгъым.

ЧЫПЧЫКЪ АШЛАУ

Ашлаучукъ этдим
Чыпчыкъчыкълагъа.
Ашлыкъчыкъ сепдим
Чып-чып-чыплагъа.

Ой, чорбат чыпчыкъ,
Той, чорбат чыпчыкъ!
Кёгюрчюн да токъ,
Бир къайгъы да жокъ!

ЭЛДАРЧЫКЪ

Элдарчыкъны
Кѣпдюле илляулары:
Тобу, аты,
Тюрсюнлю бояулары,
Ашыкълары,
Тутурукъ солдатлары,
Машинасы, ушкогу,
Башха затлары.

Кюрешсе да булжургъа
Къаракъашчыкъ,
Ушатмайды оюнун
Чырпабашчыкъ.
Чабып чыкъды
Ол арбаздан орамгъа,
Тенгчиклерин
Терк чакъырды ойнаргъа.

Къалдырмайын юлешди
Илляуларын:
Тобун, атын,
Тюрсюнлю бояуларын,
Ашыкъларын,
Тутурукъ солдатларын,
Машинасын, ушкогун,
Башха затларын.

Кесине уа
Сапсыз кюрекчик жетди.
Элдарчыкъны кюню
Бир зауукъ ѳтдю.

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՎԱՆ

КИМ БОЛУШСУН МИЯУГЪА?

Кишиу
Чычханны марай,
Кишиу
Тешикге
Къарай
Макъырады,
Макъырады,—
Чычханчыкъны
Чакъырады.

Чычхан а —
Тешигинде,
Тот къадау —
Эшигинде.
Къысылып
От жылыугъа,
Кюледи ол
Кишиугъа.

Бир кызы —
Таракъ тарай,
Бир кызы —
Эски жамай,
Бир кызы —
Хычин эте,
Бир кызы —
Чындай эше.

Бир жашы —
Бичакъ билей,
Бир жашы —
Бишлякъ тилей,
Бир жашы —
Чалгъы къурай,
Бир жашы —
Тары урлай.

Бир жашы —
Къапчыкъ теше,
Экиси уа —
Тюйюше.

Чырахтан
Жарыкъ жана,
Атасы
Къашыкъ жона,
Анасы
Къазан аса,
Келини
Кийиз баса.

Киеую
Кели ишлей,
Къайыны
Къайгъы излей.

Эгечи
Къобуз согъа,
Бийчеси
Бишлякъ сыгъа.

Беш туудугъу —
Бешикде,
Экиси уа —
Эшикде.

Кишиучугъ а
Макъырады,
Чычханчыкъны
Чакъырады.

Эрнин-бурнун
Жалайды,
Ючге дери
Санайды.

Тюзелирча
Санаугъа,
Ким болушсун
Мияугъа?

ЧЫЧХАНЧЫКЪЛА ЖОМАГЪЫ

1

Бир чал чычхан
Болгъанды,
Аны кызы
Бар эди.
Кёрген —
Ариулугъуна
Сукъланып
Къарар эди.

Бир къарт чычхан
Болгъанды,
Аны жашы
Бар эди.
Кёрген —
Субайлыгъына
Эрикмей
Къарар эди.

Бир ариу кызы
Болгъанды, —
Чал атасы
Бар эди,
Аны хар айтхан
Сёзю
Ат багъасы
Бар эди.

Бир субай жаш
Болгъанды, —
Къарт анасы
Бар эди,
Аны хар айтхан
Сёзю
Балхам эди,
Бал эди.

Бир чал чычхан
Болгъанды,
Бир къарт чычхан
Болгъанды,
Бир ариу къыз
Болгъанды,
Бир субай жаш
Болгъанды.

Жаш айтханды
Къызчыкъгъа:
«Бизни юйге
Келсенг а?»
Къыз айтханды
Жашчыкъгъа:
«Атамдан
Тилесенг а?»

Бир чал чычхан
Болгъанды,—
Къызчыгъына
Сакъ эди.
Аны
Бек къарыулугъа
Берлиги да
Хакъ эди.

Бир субай жаш
Болгъанды,—
Ол кызыны
Тилей эди:
«Менден кючлю
Дунияда
Бир жан жокъду!» —
Дей эди.

Бир чал чычхан
Болгъанды,
Аны кибик

Аз эди:
«Сен кючлю болсанг,
Киштик
Атангы
Тутмаз эди!»

2

— Киштик кючлю,
Киштик кючлю,—
Мен киштикге
Барлыкъма!
Киштик кючлю,
Киштик кючлю,—
Мен киштикге
Барлыкъма! —

Дегенди чычханчыкъ.

— Ай, мен кючлю
Болсам эди,
Болсам эди,
Итден къачмаз эдим,
Къачмаз эдим! —

Деп, макъыргъанды киштик.

— Ит кючлю,
Ит кючлю,—
Мен а
Итге барлыкъма!
Ит кючлю,
Ит кючлю,—
Мен а
Итге барлыкъма! —

Дегенди чычханчыкъ.

— Ай, мен кючлю
Болсам эди,

Болсам эди,
Бёрюден
Къоркъмаз эдим,
Къоркъмаз эдим,—

Деп, юргенди ит.

— Бёрю кючлю,
Бёрю кючлю,—
Мен бёрюге
Барлыкъма!
Бёрю кючлю,
Бёрю кючлю,—
Мен бёрюге
Барлыкъма! —

Дегенди чычханчыкъ.

— Ай, мен кючлю
Болсам эди,
Болсам эди,
Айыудан
Сыкъмаз эдим,
Сыкъмаз эдим,—

Деп, улугъанды бёрю.

— Айыу кючлю,
Айыу кючлю,—
Мен айыугъа
Барлыкъма!
Айыу кючлю,
Айыу кючлю,—
Мен айыугъа
Барлыкъма! —

Дегенди чычханчыкъ.

— Ай, мен кючлю
Болсам эди,
Болсам эди,

Мени къаплан
Тутмаз эди,
Тутмаз эди,—

Деп, мурулдагъанды айыу.

— Къаплан кючлю,
Къаплан кючлю,—
Мен къапланнга
Барлыкъма!
Къаплан кючлю,
Къаплан кючлю,—
Мен къапланнга
Барлыкъма! —

Дегенди чычханчыкъ.

— Ай, мен кючлю
Болсам эди,
Болсам эди,
Мени пил
Эзmez эди,
Эзmez эди,—

Деп, кычыргъанды къаплан.

— Пил кючлю,
Пил кючлю,—
Мен а пилге
Барлыкъма!
Пил кючлю,
Пил кючлю,—
Мен а пилге
Барлыкъма! —

Дегенди чычханчыкъ.

— Ай, мен кючлю
Болсам эди,

Болсам эди,
Къулагъыма
Кирмез эди,
Кирмез эди
Кючлю чычханчыкъ,
Батыр чычханчыкъ! —

Дегенди пил да.

— Чычхан кючлю,
Чычхан кючлю, —
Мен чычханнга
Барлыкъма!
Чычхан кючлю,
Чычхан кючлю, —
Мен чычханнга
Барлыкъма! —

Дегенди да
Чычханчыкъ...

3

Бир чал чычхан
Болгъанды,
Аны къызы
Бар эди.
Бир къарт чычхан
Болгъанды,
Аны жашы
Бар эди.

Бир ариу къыз
Болгъанды,
Бир субай жаш
Болгъанды...
Сау дунягъа
Айтылырча,
Бир уллу той
Болгъанды.

КЮЛКЮЧЮКНЮ ЖОМАГЪЫ

1

Курчачыкъ, усу тутуп,
Кюлкючюгюн унутуп,

Орамда кююп кетди,
Тенгчигин мудах этди.

«Хо,— деди,— кетсе кетсин,
Ким суна болур кесин?»

Табылыр манга да тенг,
Жол — узакъ, дуния уа — кенг.

2

Бара-бара Кюлкючюк
Кёрдю: жилай Тюлкючюк,

Жарачыгъын жалайды,
Жалай-жалай жилайды.

Кюлкючюк Тюлкючюкге,
Ол алтын тюключюкге

Тийгенлей, жан аурутуп,
Жарачыгъын унутуп,

Жырлап башлады былай,
Анасы жырлаучулай:

«Бир тауукъ —
Бош зауукъчукъ.
Беш тауукъ —
Беш зауукъчукъ.

Ма зауукъ десенг —
Зауукъ! —
Гедешге тюшсенг,
Зауукъ!»

3

Бара-бара Кюлкючюк,
Биргесине Тюлкючюк

Тюбедиле Тайчыкъгъа,
Мангылайы айчыкъгъа.

— Жаныма тийгенди бек,
Манга «Гылыу» деп эшек.

Тиймей тургъанлай хатам,
Гылыугъа чыкъды атым.

Кюлкючюг'а Тайчыкъгъа —
Мангылайы айчыкъгъа

Тийгенлей, жан аурутуп,
Къайгычыгъын унутуп

Жырлап башлады былай,
Анасы жырлаучулай:

«Къуру бичен —
Аз зауукъ,
Жемден толу
Таз —
Зауукъ!
Алай бютюнда
Зауукъ —
Кёк кырдыклы жаз —
Зауукъ!»

4

Бара-бара Кюлкючюк,
Биргесине Тюлкючюк,

Ызларындан а — Тайчыкъ,
Мангылайчыгъы айчыкъ,

Къояннга тубедиле:
— Нек жияйса? — дедиле.

— Тс-с-с... Былайдады Бёрю,
Бугъугъуз, кьойса кёрюп

Барыбызны да тутар,
Кёз жумгъунчуннга жутар.

Кюлкючюк Къоянчыкъгъа,
Туугъанлы къоркъакъчыкъгъа

Тийгенлей, жан аурутуп,
Къайгъычыгъын унутуп,

Жырлап башлады былай,
Анасы жырлаучулай:

«Бир быхы —
Бир зауукъчукъ.
Беш быхы —
Беш зауукъчукъ.
Ма зауукъ десенг —
Зауукъ,
Бахчагъа тюшсенг —
Зауукъ!» —

5

Бара-бара Кюлкючюк,
Биргесине Тюлкючюк,

Тайчыкъ Къоянчыкъ бла,
Къоянчыкъ — Тайчыкъ бла...

Ой-ой-ой-ой! Ды-ды-ды!..
Агъачдан Бёрю чыкъды!

Бёрю чыкъды агъачдан,
Кёзлери жана ачдан.

Тайчыкъ талны тюбюне
Букъду.
Тюлкю тюкгюч тюбюне
Букъду.

Къоянчыгъ'а,
Къоркъакъчыгъ'а,
Дыгалас этди,
Эсин тас этди.

Кюлкючюг'а батырды,
Сермеширге хазырды.

6

Бёрю алай къууанды,
Бёрю былай къууанды:

— Къоянчыкъ —
Ал къабынчыкъ,
Къоркъакъчыкъ —
Бал къабынчыкъ.
Тюлкючюк —
Тёрт къабынчыкъ.
Тайчыкъ... ы-ы-ы...
Кёп къабынчыкъ!

Тал тюбюнде Тайчыкъны
Жанмызчыгъы къалтырай.
Тюкгюч тюбюнде Тюлкю:
«Аначыгъым...» — деп жилий.

Кюлкючюг'а батырды,
Сермеширге хазырды!

7

Бёрю, къарачы бери,
Бош эслемейсе, тейри!
Нем аманды Тайчыкъдан,
Неда бу къоркъакъчыкъдан?!

— Кимсе сен? — деди Бёрю,—
Къайдан чыкъгъанса бери?!

Кесинг да не тюрлюсе,
Таныгъаным туююлсе.

Ой, жазыкъчыкъ, дер эдим,
Азыкъчыкъ этер эдим.

Алай аурутурса
Дейме!
Алай къутуртурса
Дейме!

— Билмей эсенг — бил! — деди
Кюлкючюк. —
Кюлмей эсенг — кюл! — деди
Кюлкючюк!

Кюлкюге къаны къызды
Бёрюню.
Алай а кюлкю къысды
Бёрюню:

— Атылама,
Хах-хах-ха!
Жарылама,
Хах-хах-ха!

Атылама,
Жарылама,
Ой, къалама
Палахха!

Бёрюлюгюн унутуп,
Дыгъылдан,
Жерге, къарнындан тутуп,
Жыгъылды:

— Атылама,
Хах-хах-ха!
Жарылама,
Хах-хах-ха!
Атылама,
Жарылама,
Ой, къалама
Палахха!

8

Кюлкючюк бара-бара,
Ызына къарай-къарай,
Билип турады,
Сезип турады:

Курча башчыгъын
Ийип,
Курча къашчыгъын —
Тюйюп.

Анасы жарсып...
Ыннасы жарсып...

9

Бара-бара Кюлкючюк,
Биргесине Тюлкючюк,

Ызларындан — Тай, Къоян
Тюбер эдиле, баям:

Къапланнга да,
Къабаннга да,
Мамугъа да,
Маймулгъа да...

А Л А Й...

Кюлкючюк бара-бара,
Ызына къарай-къарай,
Билип турады,
Сезип турады:

Курча башчыгъын
Ийип,
Курча къашчыгъын
Тюйюп.

Анасы жарсып...
Ыннасы жарсып...

10

Кюлкючюк юйге кирди,
Курча тенгчигин кёрдю.

Къатына жууукъ келди,
Жарыкъ ышарды, кюлдю.

Курча секирип турду,
Тенгин тегерек бурду,

Жыр айта, жыр айта:
— О-райда, о-райда! —

Ма зауукъ десенг,
Зауукъ,

Ойнасанг, кюлсенг —
Зауукъ.
Алай андан да
Зауукъ —
Жарыкъ кёллю тенг —
Зауукъ!

8

Кюлжюк бердизарж иван
Бизна кыраб-кыраб
Били туралы
Сетип туралы
Курт багындырды
Мил
Курт кыраб-кыраб
Жарык ишары
Алар кыраб-кыраб
Тентип кыраб-кыраб
Жарык ишары
—
Мил

**АГЪАЧ ХАЛҚЫ
НЕДА
НАЗЫ ТЕРЕҚЧИКНИ ЖЫРЧЫГЪЫ**

Қьол ичи къалын агъачда бир Айыучукъ жашагъанды. Агъач этеги элде уа — бир Гылыучукъ.

Бир кюн Гылыучукъ отуннга баргъанды да, Айыучукъгъа тюбегенди.

Экиси да, эрикгинчи, ойнагъандыла.

Сора Айыучукъ:

— Гылыучукъ, Жангы Жыл бла мени бир тюбетсенг а. Анда болгъан къууанчны, зауукъну, саугъаны айтып айталмайдыла,— деп тилегенди.

— Сора сен Жангы Жылгъа бир да тюбемегенмисе?! — деп, сейирсингенди Гылыучукъ.

— Бирчик да угъай,— дегенди Айыучукъ, мудах болуп.

— Сора нек? — деп, бютюнда сейирсингенди ол.

— Биз, айыула, къыш узуну жылы куркаларыбызда жукълап турабыз.

— Ачдан ёлмей а къалай къаласыз? — деп, жарсыгъанды Гылыучукъ.

— Табанларыбызны эмебиз, татлы тюшле кёребиз. Ач болмайбыз.

Гылыучукъ жукъ ангыламады эсе да:

— Къайгъы этме, Айыучукъ, Жангы Жыл жууукълашса — келип уятырма,— деп, отунчукъларын да кётюрюп, элге кетгенди.

Къыш келгенди.

Гылыучукъ, айтханыча, агъачха барып, къычырып окъугъанды да, Айыучукъну уятханды. Сора экиси да жолгъа тебирегендиле.

Айыучукъ, арып, артха къала башлагъанда, Гылыучукъ аны сыртына миндиргенди. Ол а, эрикгенденми болур эди, — жыр айтып башлагъанды:

— Мен айыу балама,
Бек арып барама.

Гылычукъну ат этип,
Къамичи урама.

Учух! Учух! Гылычукъ!
Ой, сен хомух Гылычукъ.

Мен айыу балама,
Ашыгып барама.
Атчыгъым а тепмейди,
Айтханымы этмейди.

Учух! Учух! Гылычукъ!
Ой, сен хомух Гылычукъ.

Гылычугъ'а:

— Ким этеди дау,
Хайда, бар жаяу! —

дегенди да, Айыучукъну, чочуп, сыртындан атханды.

— Бусагъатчыкъдан мен сени къалай тюйсем да,
кёрюрге, — дегенди Айыучукъ, куртха батып.

— Тийчи да бир! Алай табанларма да, алай табан-
ларма... Тийчи да бир!..

— Была даулаша тургъанлай, дауургъа Тюлкую кел-
генди да:

— Не болгъанды сизге, не юлешесиз, нек тюйюше-
сиз? — деп соргъанды.

Хыйлачы Тюлкуюден игилик сакълама.

— Гылычукъ мени куртха атханды!

— Ол а, сыртыма да минип, мени нек хыликкя эте
эди?

— Энди ангыладым, — дегенди Тюлкую. — Экигиз да
терс болгъансыз. Ызыгъызгъа къайтыгъыз да, Айыу-
чукъ, сен Гылычукъну кётюрюп кел. Былайгъа жет-
сенг а, сен да аны куртха кёмерсе. Хайда, барыгъыз.

Хыйлачы Тюлкую, Айыучукъну бла Гылычукъну
жол азыкъларын тюкгюч юсюне жайып, ашай тургъан-
лай, алайгъа Бёрю келип къалгъанды:

— Мен алынып, кьутуруп
Айланганымда ачдан,
Биягъы сен, букьдуруп,
Не ашайса агъачда?!

Агъач — мени, суу — мени!
Къабан — мени, буу — мени!
Уруп, жакъмасам ташха,
Амалым жокъду башха!

Ашасанг менден таша,—
Чычхан, жубуран аша.
Тийме аладан башха
Ашха-а-а! —

дегенди Жут Бёрю, кёзлери жана, тишлери от чагъа.
Хыйлачы Тюлкую уа:

— Кел, жууукъ бол, жууукъ бол, ой, хан паша,
Шербет суу ич, хычин, жёрме да аша! —

дегенди, Бёрюге эшитдирип.

— Кена, сени аман итле жыртсынла,
Мыллыгынга къаргъала жыйылсынла,—

дегенди шыбырдаб'а.

— Ёт, тёрге ёт! Халыуа, хурма да бар!
Жаулу сохта, кыйма, кьууурма да бар! —

дегенди, биягъы эшитдирип.

— Кена, къабан сюегинден къарылгъын,
Узунунга «тарс!» деп, эки жарылгъын! —

дегенди, биягъы шыбырдап.

Ач Бёрю, терк окъуна, тюкгюч юсюнде азыкъны къа-
бып бошагъанды да, Тюлкуюню кёзюне къарап тохта-
гъанды.

— Бусагъат мен сени жараулу сыйлайым, ханым,
бийим,— дегенди Хыйлачы Тюлкю.
— Теркирек бол, эгечим!

Къалай ачма, у-у-у!
Алай ачма, у-у-у! —

деп улугъанды Бёрю,—

Бир ажир,
Эки теке,
Беш геммеш,
Тогъуз тонгуз,
Жюз ёгюз
Ашар эдим,
Терк окъун бошар эдим.

Бир тюк да къоймаз эдим,
Дагъыда тоймаз эдим!

У-у-у... Алай ачма!
У-у-у... Къалай ачма!

— Бусагъатчыкъдан былайгъа Гылычукъ бла
Айычукъ келликдиле. Экиси да сени болсунла,
бийим,— дегенди Тюлкю, бек къоркъуп.

— Керtimi айтаса! — деп къууанганды Жут Бёрю.

— Кел, бугъайыкъ. Кёрюп къоймасынла,— дегенди
Тюлкю.

— Бугъайыкъ, бугъайыкъ, экисин да бууайыкъ! —
дегенди Жут Бёрю уа.

Ол кезиуге Гылычукъ, Айычукъ да келгендиле.

— Айтхан эдим да,— дегенди Гылычукъ,— кеси-
бизни алдап, ашыбызны ашап кетип турады.

— Кёзюм а бир кёрсун аны! — деп жаныгъанды
Айычукъ.

— Да, ма кёр — былайдама! — деп қюлгенди Хый-
лачы Тюлкю,

— Мен да былайдама! — дегенди Жут Бёрю да. —
Къайсыгъызны алгъа ашайым-м-м?!

Айыучукъ, Гылыучукъ да бек къоркъгъандыла.

— Алгъа семиз Гылыучукъну ашайым,

Ызы бла Айыучукъну ашайым.

Тюлкюге уа къояйыммы? Къояйым!

Угъай-угъай! Кесим ашап тояйым! —

деп жырлагъанды Жут Бёрю.

— Кесинг аша, кесинг той.

Ач туююлме, ойри-ой! —

дегенди Хыйлачы Тюлкю эшитдирип.

— Кена, аман окъ тийсин,

Къабыргъангдан къан сийсин! —

дегенди шыбырдаб'а.

— Гылыучукъ, къоркъма, ачыта турлукъ туююл-
ме — жутуп къоярыкъма! — деп кюлгенди Бёрю.

Айыучукъ, арлакъда къурулуп тургъан къапханны
кёрюп, батыр-батыр селешгенди:

— Ай, аман бюрчетон, сен да кимни ашар умут эте-
се?! Алай тюерме да, алай тюерме, — зыккыларынгы
бардырып иерме!

Бёрю, кёзлерине къан чабып, хырылдагъанды да,
кесин Айыучукъгъа атханды. Айыучугъ'а, телимиди —
бир жанына тургъанды да, Бёрю къапханнга тюшгенди:
къычырыкъ этгенди, сынсыгъанды, улугъанды.

Муну кёрген Тюлкю, башын алып къачханды.

Гылыучугъ'а:

— Алай керек эди санга,

Алай керек эди санга,

Алай керек эди!

Сени кибик аманнга,

Сени киби́к аманнга
Алай керек эди! —

деп, Жут Бёрюге кёл кенгдиргенди.

Айыучукъ бла Гылыучукъ Бёрюге жан аурутуп аны къапхандан ычхындыргъандыла да: «Кёзюбюзден думп бол!» — деп къыстап ийгендиле. Сора терекден терекге секире баргъан Эрленчикни кёрюп, былай соргъандыла:

— Жигер, женгил Эрленчик,
Бир болушлукъ этсенг а?
Къар жапханды жолланы,—
Бизге жол юйретсенг а?

Эрленчиг'а:

— Мен ашыгъып барама,
Жангы Жылгъа тюберге.
Сиз ызымдан келигиз
Назычыкъ ёсген жерге,—

деп, биягъы терекден терекге секире, кетип къалгъанды.

Эрленчик кёзден таша болгъанлай, учуп баргъан къаргъачыкъны кёрюп, анга да къычыргъандыла:

— Къаппа-къара Къаргъачыкъ,
Бир болушлукъ этсенг а?
Къар жапханды тийрени,
Бизге жол юйретсенг а?

Къара Къаргъачыкъ башларындан:

— Мен ашыгъып барама,
Жангы Жылгъа тюберге.
Сиз ызымдан келигиз
Назычыкъ ёсген жерге! —

деп, ол да учуп кетгенди.

Айыучукъ, Гылыучукъ да мугурайып тургъанлай, чабып баргъан Къоянчыкъны кёрюп, бек къууаннгандыла:

— Женгилаякъ Къоянчыкъ,
Бир болушлукъ этсенг а?
Ажашып турабыз биз,—
Бизгё жол юйретсенг а? —

деп тилегендиле.

Женгилаякъ Къоянчыкъ да:

— Мен ашыгъып барама,
Жангы Жылгъа тюрберге.
Ызым бла келирсиз
Аппа жашагъан жерге,—

деп, чабалгъанын чабып кетгенди.

Айыучукъ бла Гылыучукъ, ариу жасалгъан назы терекчикге келгенде, агъачда жашагъан жан-жаныуар аны тегерегине гюрен туруп, «Назы Терекчикни жырчыгъын» айта тура эдиле:

«Ариу Назы Терекчик,—
Жылтырайды жулдузу.
Бутагъында Эрленчик
Тап согъады къобузун.

Сау кел, Жангы Жыл,
Агъачха, таугъа.
Аппа келтирир
Бизге кеп саугъа.

Агъач Къакъгъыч жанында
Даурбасын къагъады.
Сюлесинчик жангыдан
Той арагъа чыгъады.

Сау кел, Жангы Жыл,
Агъачха, таугъа.

Аппа келтирир
Бизге кѐп саугъа.

Къоян бла Тюлкючюк
Къадалып къарс уралла.
Жур Улакъ, Бѐрю Кючюк
Бузда хайнух буралла.

Сау кел, Жангы Жыл,
Агъачха, таугъа.
Аппа келтирир
Бизге кѐп саугъа.

Къууанчыбыз, кюн тийген
Кибик, жарытып турсун,
Оюн-кюлкюню суйген —
Тоюбузгъа къошулсун!»

«Назы Терекчикни жырчыгъы» бошалыргъа, Акъ-
сакъал Аппа саугъала алып келгенди да:

— Барны, жокъну жокълагъанча,
Бу къууанчны сакълагъанча,
Бир ариу тийгенди Ай да.
Къар, окъача жылтырайды.
Жылтырайды, от жанады,
Агъач халкъы къууанады.

Мен бюгюн алгъыш этерик,
Мен бюгюн сизден тилерик:
Бир биригизге иги болугъуз,
Къууанчдан, насыпдан толугъуз!
Уллу гитчени жиятмасын,
Къыйынлыкъ келгенде — атмасын.
Къарыулу къарыусузну урмасын,
Ашын сыйыра турмасын.
Жашагъыз бек ариу, бек татлы,
Жашауугъуз болсун къууатлы! —

деп, алгъыш этгенди.

Сора:

— Саугъала юлешир заман болгъанды,— деп, Кирпичикни къатына баргъанды.

Кирпичик

Кирпичикме, Кирпичик.
Тюйюлме мен кирличик.
Шинжи тонду кийгеним,
Бал кертмеди — суйгеним.

Акъсакъал Аппа

Шинжитон Кирпичик,
Ма санга кертмечик,—
Аша да той.

Айыучукъ

Мамурашчыкъма,
Иги жашчыкъма.
Жазда — отлайма,
Къышда — жукълайма.

Акъсакъал Аппа

Ой, къонакъ мамурашчыкъ,
Ма санга — бал къалашчыкъ,—
Аша да къой.

Къоянчыкъ

«Къоянчыкъды къоркъакъчыкъ,
Къоркъакъчыкъды Къоянчыкъ»,—
Деп манга кюледиле.
Ала не биледиле?!

Акъсакъал Аппа

Санга уа, Къоянчыкъ,
Санга уа, Къоркъакъчыкъ,
Ма — турма!

Т ю л к ю ч ю к

Мен Тюлкючюкме,
Тюлкю кючюкме.
Бек тапчыкъма,
Хыли къапчыкъма.

А к ъ с а к ъ а л А п п а

Санга уа, Тюлкючюк,
Санга уа, тюкчючюк,
Ма — хурма.

Б ё р ю ч ю к

Тишим — темир, кёзюм — от.
Сууда жюзген Къазмамы?
Къылыкъсызма, огъурсуз —
Тюзелип къалмазмамы?

А к ъ с а к ъ а л А п п а

Услу Бёрючюкге,
Кёксюл теричикге, —
Гюттю.

Ж у р У л а к ъ ч ы к ъ

Жур Улакъчыкъма,
Бек сакъчыкъма.
Кырдык отлайма,
Тойсам — ойнайма.

А к ъ с а к ъ а л А п п а

Жур Улакъчыкъ, санга,
Ма — чайыр саугъа, —
Бшныр эт.

Эрленчик

Женгилчикме, топ кибик,
Къуйрукъчугъум — от кибик.
Кишиуладан тояма,
Артада да къояма.

Акъсакъал Аппа

Эрленчикге, тиричикге,
Жигерчикге, жигитчикге —
Нарат кишиу.

Къаргъачыкъ

Къар-р! Къар-р! Къаргъачыкъма,
Къурум кибик къарачыкъма.
Къурт-къумурсха табама,
Къоз кёрсем да — къабама.

Акъсакъал Аппа

Акъыллы, сакъ къаргъагъа уа,
Къапталы къап-къарагъа уа —
Къоз берейим.

Гылыучукъ

Жоргъа-жоргъа-жоргъачыкъма,
Базынмагъан — жолгъа чыкъма!
Базынган а — кёрюшсюн,
Мени бла эришсин.

Акъсакъал Аппа

Жюйрюк Гылыучукъгъа уа,
Узун къулакъчыкъгъа уа —
Ашлыкъ.

Акъсакъал Аппа саугъаларын юлешип бошагъанлай, жаныуарчыкъла, къанатлычыкъла да, гюрен туруп, Назы Терекчикни жырын жангыдан айтхандыла, той-оюн этгендиле. Сора, саугъаларын да алып, юйлерине кетгендиле.

ЧУУЧЕУЧЮК БЛА ЧУУЧАУЧУКЪ

Чуучеучюк бла Чуучаучукъ деп эки чычханчыкъ татлы жашап болгъандыла. Чуучаучукъ Чуучеучюкню кичиси эди.

— Чом, чом, чом терек,
Чуучеучюкге не керек?
Чом, чом, чом терек,
Чуучеучюкге сом керек.
Чурукъчу чомарт Чаука,
Чурукъ керек Чуучаугъа! —

дегенди да, Чуучеучюк къарындашына саудюгерчи Чаукадан къып-къызыл чурукъчукъла алып бергенди.

— Чум, чум, чум терек,
Чуучаучукъгъа не керек?
Чум, чум, чум терек,
Чуучаучукъгъа ун керек.
Чоюн бла биямукъ, —
Чуучеучюкгеди зауукъ! —

дегенди Чуучаучукъ да.

Биямукъ биширип, къарындашын сыйлагъанды. Сора экиси да былай айтып жырлагъандыла:

— Чуу, чуу, чуу ала,
Эки чычхан суу ала,
Гутча боза бишире,
Киштик башын тюшюре!
Тюшюре,
Тюшюре,
Киштик башын тюшюре!

Аланы жаз айтхан, жай айтхан, кюз айтхан, къыш айтхан жырчыкълары да бар эди.

Жаз:

Чабы-чабы, жаз келе,
Чагъа келе, баз келе.
Чуучеу бла Чуучаучукъ
Чарыкъ, чепкен кийсинле,
Чабып чыгып, арбазда
Чюйке оюн этсинле! —

деп жырлагъандыла, жанкъозла жыйгъандыла, чюйке
ойнагъандыла.

Жай:

Чабы-чабы, жай келе,
Чаба-жорта, бай келе.
Чуучеу бла Чуучаучукъ
Чабыр, чепкен кийсинле,
Чалгъы чалып, дырынны
Черен-черен этсинле! —

деп жырлагъандыла, чалгъы чалгъандыла, дырын жый-
гъандыла.

Кюз:

Чабы-чабы, кюз келе,
Чомарт келе, тюз келе.
Чуучеу бла Чуучаучукъ
Чабыр, чепкен кийсинле,
Челеклери бла бир
Чеплеу къагып келсинле! —

деп жырлагъандыла, чеплеу къакъгъандыла, чертлеуюк
жыйгъандыла.

Къыш а:

Чабы-чабы, къыш келе,
Чимдий-къаба, къыш келе.

Чуучеу бла Чуучаучукъ
Чабыр, тон да кийсинле,
Чеге-чеге-чегетде
Чана оюн этсинле! —

деп жырлагъандыла, бузда хайнух бургъандыла,
ашыкъ ойнагъандыла.

Бир эрттенликде Чуучаучукъ къар кюрей тургъанлай,
бир уллу, бир татлы чертлеуюк тапханды.

Чертлеуюк тапдым,
Чертлеуюк тапдым,
Уллу чертлеуюк,
Татлы чертлеуюк! —

дегенди да, чертлеуюгюн тамата къарындашына бергенди:

— Къар кюреп бошасам, бет-къол жуууп, экибиз да ашарбыз,— деп, тышына чыкъгъанды.

Арып, ач да болуп келгенди да Чуучаучукъ:

— Энди ашаргъа да боллукъду, чертлеуюкню чыгъар,— дегенди.

— Мен... мен, билмей, ашап къойгъанма,— деп къарындашы баштёбен болгъанды.

— Къар кюреген да — мен, чертлеуюк тапхан да — мен, жатхан а — сен, ашагъан а — сен! — деп ачыуланганды ол. — Арабызны төре айырсын, кел төреге!

— Уялтма мени,
Жиялтма мени,—

деп жалыннганды Чуучеуюк, алай Чуучаучукъ кечерге унамагъанды.

Была төреге бара тургъанлай, алларына Тюлкую чыкъгъанды, эрнин-бурнун жалагъанды.

— Эй, жол болсун, къайрысыз кесигиз да? — деп соргъанды Тюлкую.

— Төреге барабыз!

— Не болгъанды, нек барасыз?

— Арбазыбызгъа терен къар тюшген эди да, мен къарындашымы аяп, кесим къар кюрей тургъанлай, бир уллу, бир татлы чертлеуюк табама. Сора: «Къар кюреп бошасам, экибиз да бирге ашарбыз»,— деп, аны Чуучеуге береме...

— Ыхы,— деди да Тюлкую чычханчыкълагъа жууугъуракъ турду. — Сора уа, сора?

— Сора уа, алай айтып тышына чыгъама. Арып, ач да болуп юйге кирсем — Чуучеуюк черлеуюкню ашап тура. «Къар кюреген да — мен, чертлеуюк тапхан да — мен, жатхан а — сен, ашагъан а — сен! — деп ачыуландым»,— дегенлей, Тюлкую «хап!» деп Чуучеуюкню жутуп къойду.

Тюлкую «хап!» деп аны да къапды. Алай Чуучаучукъ Тюлкуюю тамагъына тирелип, тырнакълап башлады.

— Ой-ой! — деп ойсурады Тюлкую. — «Апчий!» — деп чючкюрдю ол. Чуучаучукъ аны тамагъындан чартлап чыкъды да, къача барып, къар тюбюне кирди.

Къар тюбюнден Чуучаучукъну жаланда бурунчугъу къарай эди.

Тюлкую излей кетип, Чуучаучукъну тапды да:

— Бурунчугъунг къардан къарап эсе, жюйрюк аякъчыкъларынгы да бери чыгъар,— деп, татлы селешди.

— Чуучаучукъ аякъчыкъларын къардан къаратды.

— Жюйрюк аякъчыкъларынгы, къара кезчюклеринги къардан къаратды эсенг, къулакъчыкъларынгы да бери къарат.

Чуучаучукъ къардан къулакъчыкъларын да къаратды.

— Жютю къулакъчыкъларынгы, къардан къаратды эсенг, сыртчыгъынгы, узун къуйрукъчугъунгу да кёргюзт,— деп тиледи хыйлачы Тюлкую.

Чуучаучукъ сыйдам сыртчыгъын, узун къуйрукъчугъун да къардан къаратды.

Тюлкую Чуучаучукъну биягъы «хап!» деп къапды. Чуучаучукъ да биягъынлай тамагъына тыгъылды, тырнады, талады.

— Ой-ой-ой! — деп сынсыды Тюлкую. — «Апчий!»—

деп чючкюрдю ол. Чуучаучукъ Тюлкюню аузундан чартлап чыкъды да, аямай къачып барып, къар тюбюне кирди.

«Къарындашыма ачыуланмасам, биз бу кюннгеми къаллыкъ эдик»,— деп жилиды ол. Къарындашына жаны ауруп, аны къутхарыргъа таукел болду: «Ёлсек да, бирге ёлейик»,— деп ызына айланды.

Ызын ызлап келген Тюлкюню кёрюп, Чуучаучукъ огъурсуз-огъурсуз сёлешди:

— Эй, бюрчетон, айтчы бир, къарындашымы нек жутханса? Бусагъатдан бурнунга кирип, къанынги ичейимми?!

Чычханчыкъны Тюлкюге къычырып ким кёргенди?

Тюлкю Чуучаучукъдан къачып бара, Чиллаякъгъа тюбеди.

— Кимден къачып бараса былай? — деп сейирсинди ол.

— Къой, сорма, къарындашым. Чуучаучукъ бурнума кирирге айтады, къанымы ичерге айтады. Чиллаякъ, Чуучаучукъ не эте тура эсе да, бир къарап кел,— деп тиледи Тюлкю.

Чиллаякъ Чуучаучукъгъа учуп барды да, аны арыбери чаба, хар тешикге, хар тюкгюч тюбюне къарай айланнганын кёрдю.

— Чуучаучукъ, не этесе, излегинингми барды? — деп сорду ол.

— Тюлкю къарындашымы жутханды. Мен аны бурнуна кирликме, къанын ичерикме!

Чуучаучукъну халинден Айыу да къоркъар эди.

Чуучаучукъну кёрдюнгмю? — деп сорду Тюлкю, Чиллаякъ къона келгенлей.

— Хау, кёрдюм.

— Не эте эди, не айта эди?

— Жер къаза эди, таш-агъач ашай эди. «Тюлкюню табарма, эшигин жабарма!» — дей эди.

— Ой, мен жарлы! Ой, мен харип! — Тюлкю жилиды, жалынды:

— Чиллаякъ, мени кёкге чыгъар, Чуучаучукъдан къутхар, игилигинги ёмюрде да унутмам!

Чиллаякъ Тюлкюню сыртына миндирип, кёкге чыгъарды.

— Чиллаякъ, Чуучаучукъ не эте тура эсе да, энтда бир къарап кел,— деп тиледи Тюлкю.

Учуп келип, Чиллаякъ Чуучаучукъну къатына кьонду:

— Не эте тураса, Чуучаучукъ?

— Тюлкюню кёкге къачхан хапары барды да, басхыч ишлей турама. Басхыч бла кёкге чыгъарыкъма да, Тюлкюню тутарыкъма да, бурнуна кирликме да, къанын ичерикме!

— Чиллаякъ, не кёрдюнг, не эшитдинг? — деп жалынды Тюлкю, ол ызына къайтханлай.

— Чуучаучукъ басхыч ишлей турады.

— Не-е-ек?

«Басхыч бла кёкге чыгъарыкъма да, Тюлкюню тутарыкъма да, бурнуна кирликме да, къанын ичерикме!» — дейди.

Тюлкю, асыры кьоркъгъандан, кёкден кетип, жерге тийди да: «Ой-ой-ой!» — деп къычырыкъ этди.

— Чыгъар бери къарындашымы! — Чуучаучукъ огъурсуз-огъурсуз сёлешди.

Тюлкю ауузун кенгиге кергенлей, Чуучеучюк аны ичинден чабып чыкъды. Тюлкю уа, ахсай-ахсай, къачып, агъачха къутулду.

БАГУШ ХАННЫ КИПPE-КИРЛИ КЪЫРАЛЫНДА

Жети да тауну артында
Бир кирли аслан жашагъанды.
Ол, къолун-бетин жуумай,
Ашын алай ашагъанды.
Хан эди кеси да,
Бар эди неси да:
Бийик тахы, уллу аскери,
Къыйырсыз, чексиз — жери.
Бар эди алтын къаласы,
Эки да суюген баласы.

Жашыны аты Тухур эди,
Эсе да, Тыкыр эди.
Къызыны аты Буттукъ эди,
Эсе да, Буштукъ эди.
Кесини аты уа — Баккуш.
Угъай!
Баккуш угъай,— Багуш.

Жауун жауса, аны жаны
Тамагъына тыгъылгъанды.
Къачама деп
Абыннганды,
Сюрюннгенди,
Жыгъылгъанды.

Алай керек эди анга,
Киппе-Кирли ханнга!
Чычхан аула басып
Къала мюйюшлерин,
Кюе кесип кийизлерин,
Кюйюзлерин.

Хан да, къызы да, жашы да,
Къатыны, къарауашы да,

Мугут этип юслери,
Ийис этип кеслери,
Кирлеринде бише эдиле,
Дагъыда
Уллу сёлеше эдиле.

«Сапын» дегенни
Сатып ие эдиле.
«Таракъ» дегенни
Таргъа тыя эдиле,
Уруп-туююп,
Кепге жыя эдиле.

«Сибиртги» дегеннге уа,
Итле кибик юргендиле,
Сибиртгисин отха атып,
Кесин Сибирьге сюргендиле.

Жаныуарла
Бу зорлукъдан
Безгендиле.
Да не этерик эдиле?
Тёзгендиле!

Жукъ айтханны
Талап кьойгъанды
Багуш хан.
Аз жаныуарнымы жойгъанды
Багуш хан!

Кирли ёзюрлерине
Ариу сёлешгенди,
Бек кирлилерине
Майдалла
Юлешгенди.
Барын да къаты-къаты
Къучакълагъанды,
Уппа-чуппа этгенди,
Ийнакълагъанды,

Жууунган не болганын
Унутханды хан.
Төшегине, тешинмей,
Жатханды хан.
Шимир тону юсюнден,
Чирип, тюшгенди.
Чабырларын а —
Чачылсала, тешгенди.

Бир кюн ханны кызы
Тойгъа къралгъанды.
Ол, кюзюге къарап,
Къубулгъанды,
Къууанганды:

«Эки кёзюм хикки болуп,
Къулакъларым кирден толуп,
Юсюм-башым тозурап, —
Бир да тоймайма, къарап!

Токъсан тогъуз къой багъасы
Жыйрыгъымы — минг тамгъасы!
Эки женгим сёгюлюп,
Гызмаларым тёгюлюп...

Менден тапчыкъ болмаз жерде, —
Бир кир къапчыкъ болмаз жерде.
Ариума бахча гинжиден
М-е-е-е-е-ен!»

Тойгъа-сыйгъа ханны жашы да
Тебирегенди,
Сымарлана,
Махтана, терлегенди:

«Мен кимден да кирлиме,
Кесимден да кирлиме!
Шимир къатып женглерим,
Сукъланалла тенглерим!

Мени бла эришелле,
Озаргъа бош кюрешелле!
Той боллугъун билгенме,
Кюлге аунап келгенме!
Кошт бала да сукъланыр,
Ауузу ачылып къалыр.
Ариума бахча гинжиден
Ме-е-е-е-ен!»

Ханны къатыны Хыштара уа
Ашын ёретин ашагъанды.
Аны къатында Къарт Къуртха
Мёлекге ушагъанды.
Къайры болса — ары тюкюргенди,
Бурнун,
Этеги бла сюртгенди.
Жууулмай табакълары,
Къашыкълары...
Уф-уф-уф!
Айталмайма андан ары.

Бир кюн Суусарчыкъ
Сууда жууунганды,
Аны бир жан да кёрмезлик
Сунганды.
Тилчи Чыкъинжиг'а
Кёрюп тургъанды,
Ол ханнга баргъанды да,
Баш ургъанды.

«Былай-былай...» — дегенди да
Тил этгенди.
Ханны мыртазакъларына
Жол юйретгенди.

Суусарчыкъны
Тутаргъа буюргъанды хан,
Тар зынданнга
Атаргъа буюргъанды хан.

Гитче Суусарчыкыны
Тутхандыла да,
Элтип, тар зынданнга
Атхандыла да,
Эшигине ма быллай кирит
Такъгъандыла,
Ай балталы къалауур да
Салгъандыла.

Бу зорлукъну
Суу бла Сапын эшитгендиле,
Суусарчыкыны
Къутхарыр оноу этгендиле:

Тёсюмюбюз къалмады энди ханнга! —
Дегендиле да, —
Бир ачы къапдырайыкъ биз анга! —
Дегендиле да, —
Экиси да Киппе-Кирли
Къыралгъа атлангандыла,
Къан къазауатха,
Къыраннга атлангандыла.

Багуш ханны аскери
Юзмезден аз туююл эди,
Багуш ханны миннген аты —
Пил эди.

Багуш хан
Ёзюрлерин чакъыртханды,
Багуш хан
Аскерлерин чакъыртханды.

— Суу бла Сапынны
Чекден бери ётдюрмегиз,
Тутсагъыз а — мен баргъынчы
Ёлтюрмегиз! —

Дегенди ол. —

Сууну кесим жутдурлукъма
Къум аулакъгъа,

Сапынны уа тутдурлукъма
Тутмакъгъа! —

Дегенди ол.

Алайлай, «шуу-шуу!» этип,
Суу жетгенди,
Сапын да бир къалын кѣмюк
Этгенди.

Кѣзлерине кирип, аман
Ачитханды.

Абызырагъандыла

Аскер да,

Хан да,

Сапын кѣмюк аланы —

Аман хыштараланы

Кѣзлерине кирип, —

Алай ачитханды,

Алай ачитханды —

Ёкюртюп-ёкюртюп,

Жилятханды.

Сора Сапын бла Суу

Айтхандыла ханнга,

Ол Киппе-Кирли аманнга:

— Хыштараны,

Буштукъну,

Тыкырны да ал да,

Къуруп кет

Бу жерледен артал да!

Хан, юйюрюн да алып, къачханды,

Алай къачханды, —

Къанатлы кибик учханды!

Жан-жаныуар бары къууаннгандыла,

Сау айны

Аяусуз жуууннгандыла.

Къаз да,

Агъаз да,

Кукук да,

Уку да,

Лячин,
Сюлесин да,
Жур,
Жугъутур да,

Къоян,
Жубуран да,
Биттдир,
Демметдир да,

Къамжакъ,
Байрымжакъ да,
Къаплан да,
Чычхан да,

Зурнук,
Гумулжук да,

Айыу да,
Бёрю да,
Суусар да —
Хар къанатлы,
Хар жаныуар да

Ашларын, къол-бет жуууп,
Ашайдыла энди.
Киппе-Кирсиз Къыралда
Жашайдыла энди.

КЕСИНЕ ЖАНГЫ АНА ИЗЛЕГЕН ЖУБУРАНЧЫКЪ

Эртте-эртте бир жуляуукъ, бир жагъынлы, бир жа-
раусуз Жубуранчыкъ жашагъанды. Ол Ана Жубуран-
ны жангыз жашы эди. Ингирликде жатаргъа унама-
гъан, эрттенликде къобаргъа унамагъан, жияп башла-
са, тохтай-тына билмеген бир кылыкъсыз, бир
сейирлик.

Аны эки жырчыгъы болгъанды: Жарыкъ Жырчы-
гъы бла Жагъынлы Жырчыгъы.

Жарыкъ Жырчыгъы былай эди:

— Жилек бер, жилек сюеме!
Житча бер, житча сюеме!
Жюзюм бер, жюзюм сюеме!
Жырна бер, жырна сюеме!
Жёрме бер, жёрме сюеме!

Жагъынлы Жырчыгъы уа былай болгъанды:

— Жилекни жюжек ашады,
Житчаны гутча ашады,
Жюзюмню жюзгюч ашады,
Жырданы турна ашады,
Жёрмени эрлен ашады!
Жёрмем, жаулу жёрмем,
Жёрмем, даулу жёрмем!

Бир кюн Жубуранчыкъны жагъыны тутады да, кесин
жерге-жерге тюеди.

Анасыны жаны къуруп:

— Бузма былай кесинги,
Жаным, алтын кесегим,
Не керекди, айт? —

деп, ариу-ариу селешеди.

Жагъынлы Жубуранчыгъ'а:

— Сютбаш къошуп айраннга
Бушто этип бер манга-а-а! —

деп жиляйды, юсюн-башын талайды.

Ана Жубуран бушто этип, аллына салады: «Аша, аша, балам»,— деп, башын сылайды. Жагъынлы Жубуранчыгъ'а буштосун бир жанына тюртеди, хахайы тюзде журну, тауда жугъутурну юркютеди.

— Ой, не болду биягъы,
Къуш балам, кез чырагъым,
Не керекди, айт! —

дейди жарлы анасы,— сенден алгъа ёлейим, айт, не керек эсе да?

— Энди... Энди айрандан
Бер сютбашны айыры-ы-ып!

Ана Жубуран баласына сютбаш бушто этип келтиреди:

— Аша, аша, балачыгъым, алтын къалачыгъым,
къаймакъ да берейим, къурмач да къууурайым, жиляма
ансы.

— Жюзюм сюеме сора уа, жилямай не этейи-и-им!
Бушто уа кесинг аша!

— Жиляуукъ жиляйды,
Жилямукъ жалайды.
Жангыдан жиляйды,
Жангыдан жалайды,—

дейди. Ана Жубуран Жагъынлы Жубуранчыгъын уялтыргъа кюреше.

— Алаймыса?! Жиляуукъма сора? Кесиме жангы
ана табалмазмы сунаса? — деп, Жагъынлычыкъ юйден
къачып кетди.

Жагъынлы Жубуранчыкъ, бара-бара Тюлкуюе жолукъду.

— Эй, жол болсун, ашхы улан! — деди Тюлкую, — къайры ашхы жолгъаса?

— Таныялмай турама, кимсе? Не ариу тонунг барды кесинги да! — деп, сейирсинди Жубуранчыкъ.

— Тюлкуюе мен, Тюлкуюе,
Сары алтын тюлкуюе.
Тауукъ этин ашайма,
Зауукъ этип жашайма, —

деп жырлады Хыйлачы Тюлкую, — сен а кимсе?

— Мен а Жубуранчыкъма! Кесиме ана излей чыкъгъанма.

— Жубуранчыкъса сора, семиз жубуранчыкъ, хи-хи-хи, семиз жубуранчыкъ!

— Аллай бир неге къууандынг? — деди Жагъынлычыкъ, къоркъаракъ болуп. —

Сёзлеринги ушатмайма,
Тишлеринги жаратмайма, —

алай нек къууандынг? — деди ол биягъы.

— Къууанмай а? Бек къууандым. Сен кесинге ана излей чыкъгъанса да?

— Хау, кесиме жангы ана излей...

— Мен а кесиме бала излей айланама, суюе эсенг — жашым бол да къал.

Къуу тёшекде жатарса,
Жаугъа, балгъа батарса.
Суюгенинги ашарса,
Зауукъ этип жашарса!

— Сора сен мени жангы анамса?

— Хау, татлычыгъым, жангы ананг, жаппа-жангы!

— Алай эсе, — деди Жагъынлы Жубуранчыкъ, кесин эрттен азыкъгъа жарашдырып, —

Жилек бер, жилек сюеме!
Житча бер, житча сюеме!
Жюзюм бер, жюзюм сюеме!
Жырна бер, жырна сюеме!
Жёрме бер, жёрме сюеме!

— Юйге барайыкъ да — жилек да берейим, житча да берейим, жюзюм да берейим, биргеме жуггум да жокъду, кёресе да, жау гулмакчыгъым, эсе да — ханчыгъым, жанчыгъым!

— Жилек бер, жилек сюеме, дейме да!
Житча бер, житча сюеме, дейме да!
— Жюзюм бер, жюзюм сюеме, дейме да!
Жырна бер, жырна сюеме, дейме да!
Жёрме бер, жёрме сюеме, дейме да-а-а! —

Ач болгъанма, ачдан ёлеме! — деп хахайлады Жагъынлычыкъ, кёзлерин къаты кысып, тищиклерин кыжылдатып.

Тюлкюню ахы кзуруду, ашап кюояды деп мардасыз кюркъду.

— Бусагъат, балачыгъым, бусагъат, бир кесекчик тез. — Тюлкю, артха туракълай кетип, алай къачды, алай къачды — аягъы басханны кёзю кёрмей, кёзю кёргенни аягъы басмай, алайдан думп болду.

Жагъынлы Жубуранчыкъ жаяу жолчукъну кетип бара, Бёрюге жолукъду.

— Эй, жол болсун, ашхы улан! Къайры ашхы жолгъа бараса былай ашыгъып? — деди Бёрю, татлы къабынчыкъгъа кзууанып.

— Таниялмай турама, кимсе? Не залим бойнунг барды кесинги да! — деп сейирсинди Жагъынлычыкъ.

— Кёзтоймаз Бёрюме мен,
Жанкюймаз Бёрюме мен!
Тауда, тюзде чабама,
Жетгеними къабама! —

деп хырылдады Бёрю. — Сен а кимчиксе?

— Мен а Жубуранчыкъма! Кесиме ана излей чыкъгъанма.

— Жубуранчыкъса сора, семиз жубуранчыкъ, хи-хи-хи, семиз жубуранчыкъ.

— Аллаи бир неге къуандынг? — деди Жагъынлычыкъ, къоркъаракъ болуп,—

Сёзлеринги ушатмайма,
Тишлеринги жаратмайма,—

алай нек къуандынг? — деди ол биягъы.

— Къууанмай а? Бек къууандым. Сен кесинге ана излей чыкъгъанса да?

— Хау, кесиме жангы ана излей...

— Мен а кесиме бала излей айланама, суюе эсенг — жашым бол да къал.

Къуу тёшекде жатарса,
Жаугъа, балгъа батарса.
Сюйгенинги ашарса,
Зауукъ этип жашарса.

— Сора сен мени жангы анамса?

— Хау, балачыгъым, жангы анангма.

— Алай эсе,— деди Жагъынлы Жубуранчыкъ, кесин тош азыкъгъа жарашдырып,—

Жилек бер, жилек суюеме!
Житча бер, житча суюеме!
Жюзюм бер, жюзюм суюеме!
Жырна бер, жырна суюеме!
Жёрме бер, жёрме суюеме!

— Юйге барайыкъ да — жилек да берейим, житча да берейим, жюзюм да берейим, биргеме жугъум да жокъду, кёресе да, татлы къабынчыкъ, эсе да — татлычыгъым.

— Жилек бер, жилек суюеме, дейме да!

Житча бер, житча суюеме, дейме да!

Жюзюм бер, жюзюм суюеме, дейме да!

Жырна бер, жырна суюеме, дейме да!

Жёрме бер, жёрме суюеме, дейме да-а-а!

Ач болгъанма, ачдан ёлеме! — деп хахайлады Жагъынлычыкъ, кёзлерин къаты кысып, тишчиклерин кыжылдатып.

Бёрюню ахы кетди, ашап къояды деп, мардасыз къоркъду.

— Бусагъат, татлычыгъым, бусагъат, бир кесекчик тёз! — Бёрю, артха туракълай кетип, алай къачды, алай къачды — аягъы басханны кёзю кермей, кёзю кёргенни аягъы басмай, алайдан думп болду.

Жагъынлы Жубуранчыкъ, жол ташха чёгюп, жилий тургъанлай, юсюне Айыу чыкъды.

— Нек жилийса? Ким тийгенди жанынга? — деди ол.

— Сюйюпдамы жилирса ананг юйден кыстаса, Тюлкю алдаса, Бёрю алдаса-а-а...

— Ананг а юйден нек кыстагъанды? — деп жарсыды Айыу.

— Ке-ке-кесим къачып кетгенме-е-е...

— Анасындан къачхан боламыды да, бала?

— Жилек бер, дегенме да,

Житча бер, дегенме да,

Жюзюм бер, дегенме да,

Жырна бер, дегенме да,

Жёрме бер, дегенме да,

и-хи-хи, анам а бушто бергенди, мен а

Жилек сюеме,

Житча сюеме,

Жюзюм сюеме,

Жырна сюеме,

Жёрме сюеме-е-е...

— Тын, таным, тын, жилияма, — деди Айыу, — жилек да табылыр, наныкъ да табылыр, жилияма.

— Кесинге жаш этип алсанг а мени, — деп сагъайды Жагъынлычыкъ. —

Кьюу төшекде жатар эдим,
Жаугъа, балгъа батар эдим,
Сюйгеними ашар эдим,
Зауукъ этип жашар эдим!

— Жагъын этме да, кел, таным, юйюнге элтейим,
ананг тынгысыз болур.

— Кесинге жаш эт мени, ач болгъанма, ачдан ёле-
ме, кесинге жаш эт! — деп тохтады Жагъынлы Жубу-
ранчыкъ, биягъы кёзлерин къаты къысып, тишчиклерин
къыжылдата, хахай этди.

— Тын бусагъатчыкъдан, Жагъынлы жаныуар, —
деп ачыуланды Айыу. — Къарачы сен мынга, адеп-къы-
лыкъ билмеген халсиз!

Жагъынлы Жубуранчыкъ къачып бара, Айыу
ызындан:

— Жагъынынгы жолда къоя бар! — деп кюлдю.

Жагъынлычыкъ, чапханын бузмай, къачып юйлери-
не киргенде, анасы жиляй тура эди:

— Балачыгъым, алтын бюртюкчюгом, къушму ал-
ды сени, тюлкую азыгъымы болдунг?

— Ана, аначыгъым, мен былайдама! — деп Жагъын-
лычыкъ анасын къаты къучакълады. — Энди мен юйден
къачарыкъ туююлме, башха ана да излерик туююлме,
жиляма, аначыгъым.

— Жагъынлы жашчыгъым, жагъынлы жанчы-
гъым, — деп ийнакълады Ана Жубуран баласын.

— Жагъынымы жолда къоюп келеме, бюгюнден
башлап, мен жараулу, жарашыулу Жубуранчыкъма, —
деп, былай жырлады:

Жагъынымы жолда къойдум,
Ор-р-райда, ор-р-райда!
Жолда къойдум жагъынымы,
Ор-р-райда, ор-р-райда!
Аны жолда Тюлкую тапсын,
Ор-р-райда, ор-р-райда!
Бёрю тапсын аны жолда,
Ор-р-райда, ор-р-райда!

АГЪАЧ УСТАСЫ КЪАРГЪА БЛА КИЙИМ ТИГИУЧЮ КЪОЯН

Эртте-эртте Къара Къаргъа бла Къоркъакъ Къоян бир къош болуп жашагъандыла. Къара Къаргъа агъач аякъла, агъач къашыкъла ишлей эди. Сора, аланы да алып, базар быкъыгъа къона эди:

— Къакъ-къакъ! Къар-р, къар-р!
Агъач къашыкъларым бар,
Агъач аякъларым бар.
Алгъан — татлы ашар,
Зауукъ этип жашар,—
Къар-р!

Бир сом сал да, къашыкъ ал,
Юч сом сал да, аякъ ал.
Сюйсенг а — төрт сом да сал:
Экисин да бирге ал!
Чомарт эсенг — бери бол,
Къызгъанч эсенг — кери бол!

— Къакъ-къакъ! Къар-р, къар-р!
Алсанг, юйюнде жарар;
Алсанг, къошунгда жарар.
Алай экили, арсар —
Арта эринин къабар.
— Къакъ-къакъ! Къар-р, къар-р!
Ал да, ахшы жолгъа бар,—
Къар-р! —

деп, жырын аламан ариу айта эди, базардан жаулу гюттюле алып къайта эди.

Къоркъакъ Къоян а тауатда чепкен согъа эди, кийим тиге эди, жюн да соза эди:

— Айыу келсин,
Ариу келсин,

Бал келтирсин,
Наныкъ берсин.

Бёрк тигерме,
Терк тигерме!

Кукук жетсин,
Чукук этсин.
Жюз санасын,
Тюз санасын.

Тюйме тюерме,
Къаптал тигерме!

Герге келсин,
Эрге келсин!
Ахча алмам,
Бохча алмам. —

Жыйрыкъ тигерме, —
«Сау кий!» — дерме.

Тюлюкю уа келмесин,
Келе да билмесин!
Тонсуз жашасын,
Онгуз жашасын!

Фуу! Аты да эриши,
Сыфаты да эриши! —

деп, ол да сейир-тамаша жырлай эди, жануарлагъа,
къанатлылагъа да бек жарай эди.

Кюнлени биринде уа:

— Къоянчыкъ, — дегенди Къара Къаргъа, — бюгюн
сени туугъан кюнюнгдю. Мен базаргъа жетип келейим,
сен а аш-суу эте тур.

— Мен... мен... Сен унутуп къойгъан сунуп тура
эдим...

— Тенгими туугъан кюнюн къалай унутур эдим со-
ра? — дегенди Къаргъа.

Къоркъакъ Къоянчыкъ асыры къууаннгандан, ча-
бып барып, Къара Къаргъаны къаты къучакълагъанды.

— Базаргъа кеч болама, барайым. Сен а тышына
чыкъма. Биягъы Бёрюню жагъыны тутуп турады, дей-
диле.

«У-у-у! У-у-у!» — деп улуйду Бёрю,
От чагъадыла кёзлери.
Тутханын бууады мурдар,—
Къар-р!

Къайда да эшикни ачарса!.. — дегенди Къара Къаргъа.

— Къоркъама, мен аны, тейри, былай уруп ийсем,—
деп керилгенлей, Къоркъакъ Къоянчыкъ шинтигинден
кетгенди, Бёрю тутуп къойгъан сунуп, къычырыкъ-ха-
хай этгенди.

— Ой, санга огъесе! — деп кюлгенди Къара Къар-
гъа, босагъадан тышына атлай.

Нёгери базаргъа кетгенлей, Къоян кеси аллына
былай айтып махтаннганды:

— Къуртакъулакъ Бёрю,
Бир келчи бери!
Келсенг — сен да Бёрюсе!
Бир урсам — минг ёлурсе!

Бир келчи бери,
Къуртакъулакъ Бёрю!
Тюерме, алай тюерме,—
Тейри, жиятып иерме!

Къоркъакъ Къоянчыкъ, жырчыгъын да айта, ун эле-
генди, тылы басханды. Хычин ичликлери уа хазыр эди-
ле. Отну ышырып, ол хычин биширип башлагъанды.

— Бюгюн туугъан кюнюдю
Батыр Къоянчыкъны!

Къайсы къоянчыкъны?
Ма бу къоянчыкъны! —

деп, кеси кесин какасы бла кѳргюзтгенди.

— Къаргъа саугъа берликди
Жигит къоянчыкъгъа!
Къайсы къоянчыкъгъа?
Ма бу къоянчыкъгъа! —

деп къошханды дагъыда.

Къара Къаргъа базардан къайтыр заманга ол хычинлерин биширип бошагъанды. Бошагъанды да:

— Жаным-тиним хычинди!
Ол алай не ючюндю? —

деп, ары-бери секире, ойнагъанды.

— Ол а аны ючюндю, —
Жаным-тиним хычинди! —

деп, жууап бергенди бир иничке ауазчыгъ'а.

— Ой-ой-ой! Кимди ол? — деп соргъанды Къоянчыкъ къанга тюбюнден.

— Менме, Чычханчыкъма!

— Сенмисе? Кел, жууукъ бол! — деп, къууанганды Къоянчыкъ. — Бюгюн мени туугъан кюнюмдю. Нечик иги болду келгенинг!

— Саугъасыз а къалай? — деп, жунчугъанды Чычханчыкъ. — Аны билсем, чертлеуюгюмю ала келир эдим.

— Бош жарсыма, артда келтирирсе, — дегенди Къоркъакъ Къоянчыкъ.

— Угъай, мен бара-барайым, — дегенни айтханды Чычханчыкъ.

Къоянчыкъ сейир этгенди:

— Сора нек кетесе?

— Чертлеуюгюмю ашап къойгъанма,

— Ашап кьойгъанмамы? — деп сагъышланнганды Къоянчыкъ. — Ы-ы, билмей, ашап кьойгъанса да?

— Хау, биппе-билмей!

— Билмей ашагъанынг саналмайды. Билмей, тюне не кесим да төрт быхы ашагъанма.

— Билмей ашагъанынг къалай татлы кёрюнеди! Алайды да? — деп къууаннганды Чычханчыкъ.

— Алайды, хау, алайды. Энди тапхан чертлеуюгюнг мени болсун, охо да?

— Охо, болсун. Сеппе-сени болсун! — дегенди Чычханчыкъ.

Ызы бла уа, жырлап, былай айтханды:

— Чертлеуюкюге барлыкъма да,
Къабанны башындан да уллу,
Къапланны башындан да уллу,
Чертлеуюкню табарыкъма да,
Ма былай сыртыма кётюрлюкме,
Санга кючден-бутдан келтирликме!

Алайлай ким эсе да эшикни хыны-хыны къакъгъанды.

— Ким-се? — дегенди Къоркъакъ Къоянчыкъ, жаны кетип.

— Ки-ки-кимсе? — дегенди Чычханчыкъ да, солууу тыйыла.

— Бёрюме! Ёзге уа ким?! — деп хырылдагъанды Бёрю. —

Бурнума хычин урады,
Хычин урады бурнума,
Урады бурнума хычин! —
Терк ачыгъыз эшикни!

Къоянчыкъ, Чычханчыкъ да шум болгъандыла. Эшикни ачмагъандыла. Бёрю уа, огъурсуз хырылдай, жангыдан айтханды:

Бурнума хычин урмайды,
Хычин урмайды бурнума!

Урмайды бурнума хычин! —
Терк ачыгъыз эшикни!

— Ки-ки-ким чакъыргъан эсе да, ол ачар, — дегенди Къоркъакъ Къоянчыкъ.

— Хау, ким чакъыргъан эсе да, ол ачар, — дегенди Чычханчыкъ да.

— Мени хыликкямы этесиз?! Тохтагъыз бир! — Бёрю, эшикни ачалмай, башын терезе кёзге сукъгъанды. Алай уллу Бёрю ол гитче терезечикден къалай кираллыкъ эди.

— Бери беригиз хычинлерими! Бери беригиз, дейме да! — деп даулагъанды ол.

— Бусагъат, бусагъатчыкъдан, — дегенди Чычханчыкъ, эс жыйып. — Бир кесек тёз, бир кесекчик, тюз быллай бирчик, — деп, ол къуйрукъчугъуну къыйырчыгъын кёргюзтгенди. Чабып барып, къайын къалакъ бла отдан мыдых алып келгенди да:

— Ма, жаулу-бишли хычинле, аша! — деп, Бёрюню кенгиге керилип тургъан аузуна къуйгъанды.

— Ой, кюйдюм! Ой, бишдим! Ой, кюйдюм! Ой, бишдим! — деп жилягъанды Бёрю.

Базардан учуп жетген Къаргъа да аны къашындан, башындан къапханды. Амалсызгъа къалгъан Бёрю:

— Ой, къашым! Ой, башым! — дей, агъачха къачханды.

Къара Къаргъа уа четенчигинден жаулу гюттюле чыгъаргъанды. Къоянчыкъ да хычинлерин ашлаугъа салгъанды. Къара Къаргъа бла Чычханчыкъ Къоркъакъ Къоянчыкъны терге олтуртхандыла. Кеслери да олтургъандыла. Ючюсю да тойгъунчу ашагъандыла, зауукъ этгендиле.

— Шуёхум, туугъан кюнюнг бла алгъышлайма! Санга келтирген саугъам а ма буду, — деп, Къара Къаргъа бир жаппа-жангы къауалны Къоркъакъ Къоянчыкъгъа узатханды. — Энди санга, энди бизге Бёрю угъай, Къаплан да тийалмаз!

— Келчигиз, бу жангы къауалны атдырып бир кёрейик! — дегенди Чычханчыкъ.

Ючюсю да тышына чыкыгъанда, Бёрю къайтып келип тура эди.

— Буууп къояйммы ючюгюзню да! — деп, кыжырыклагъанды Бёрю. — У-у-у, къашым! У-у-у, башым! У-у-у, тилим!

— Кесинг терссе! Бизге не дауунг барды?! — деп, кыйык къарагъанды Къара Къаргъа.

Ач Бёрю гузаба этгенди:

— Чычханчык тилими къуууруп къойгъанды! Биширип къойгъанды! Сен да къашымы, башымы чучхугъанса! Бусагъат кюногюзню кёргюзтейим!

— Ха-ха-ха! — деп кюлгенди Къоянчык, къауалын Бёрюге бура.

— Ненгди бунг а? — дегенди Бёрю, къркъарак болуп.

— Бум а — ма буду! — деп, Къоянчык къауалны сампалындан басханды.

«Та-тарх!» — деп, къауал атылгъанды. Бёрю, къркъуп, агъачха къачханды да, ол кюнден сора думп болуп, тас болуп къалгъанды. Къара Къаргъа, Къркъакъ Къоянчык, эсе да Батыр Къоянчык бюгюн да Чычханчык бла бирге ашап, жашап тургъан хапарлары барды.

ТРАКТОР БОЛУРГЪА СЮЙГЕН ЖАШЧЫКЪ

Бирси кюн мени атым Элдал эди, бюгюн а — Элдар-р! Керти айтама, энди атым Элдар-рды. Кесиме да алты жыл болгъанды. Ма быллай бир! Мени да эки кёзюм, эки къашым, эки къулагъым. Сол къулагъым чолпу болуп къалгъанды ансы. Бурнум а, бурнум къазан къара болгъанлай туруучуду. «Жетген жерге кесин сугъа айланады да андан», — деп кюлючюдю аппа.

Алай мен аланы барысындан да ауузуму бек сюеме. Ол сёлеширге (атам дыбылдыраргъа деучюдю), татлы ашаргъа суйгенден сора да, тайчыкъча кишнейди, кючюкча юреди, кийик улакъча да сызгырады.

Тюнене, эшитемисе, тюнене уа тлактолча... ой, тр-рактор-рча тырылдаргъа да юйренгенди. Къалай зауукъду тырылдагъан. Ийнанмаймыса? Тыр-рылдап бир кёрчю да. Къалайды?.. Айтхан эдим да!

Анам анга асыры ыразы туююл эсе да, атам: «Тын!» — десе, ол а: «Сабий туююлмюдю, булжума къой», — деп тырман этеди.

Кесими шинтикге жегип, юй тюбюнде сабан сюре тургъанымлай, анам кирип келди. Кёзюне не кёрюнген болур эди, башындан тутуп, атамы къатына чёкдю:

— Э киши, — деди анам бир кесекден (ол атама алай айтычуду), — бу юй неге ушайды!

— Кёзлеринг жокъ эсе, орунларыдамы жокъду! — Анам ангылагъан болмаз эди — тюрслеп къарады, атам а: «Жа-ха-ним-ге!» — деди, къолундагъы газетни бир жанына эте.

Бу огъурлу сабий нечик бузулуп къалды. Ах кюнюм, ах кюнюм... Анам ахтынды, кючсюндю.

— Муну бла бир сагъат олтургъандан эсе, сау айны сыртым бла чыгъана ташыргъа ыразыма, тейри! — деди атам, сол къулагъындан мамукъ буштукъну чыгъара. Нек эсе да, анам бла атам къулакъларын бармакълары бла битеп, даулаша эдиле.

Мен ич отоуну да сюрюп къайтханымда;

— Палах рыгъа къалды башыбыз,— дей тура эди анам. Атам мени кѳрюп, итча, бир-эки хырылдады да, ич отоугъа кирип кетди. Бир кесекден мени тр-рактор-р-р тауушума — аш юйден адыр, ич юйден а чѳгюч тауушла кѳшулдула.

Эшик хыны кѳагъылды. Ким эсе да кѳп сюелген болур эди.

— Анака, анака, ор-р-райда! — деп, эшик таба сызылдым. Анака тѳююл эди ол а. Кѳолунда окътауну ойната, Р-р-рагъыйза сюеле эди.

— Сабакийден туугъан сабакий! — Р-рагъыйзаны добар бармакълары, чачым кѳатыш, чолпу кѳулагъыма жабышдыла. (Не да ол кѳулагъыма болады).

Анам Рагъыйзаны хахайына:

— Сабий тѳююлмюдю, асыры кесигизни бузасыз! — деди, мени этегине кѳыса.

— Ол сабий болсун! Сиз а — сиз! — Рагъыйза окътау бла, окътау бла тебинди. — Ындырмы басасыз, ийи?!

— Айып этмегиз,— деди анам, ауазы тюрленип. Тюрленмей а аллай кѳатын юсюнге сюелсе. Бютюнда окътау бла.

— Рагъыйза, тилейме, сѳз кѳошмагъыз,— деди атам. Ол а аузуна чаба:

— Ассыдан туугъан, ассы! Тилеген да сенми этериксе, ийи?!

Сѳзю сайын бир атлай, Рагъыйза бизни мѳююшге тѳйдѳ.

— Иш рыдады,— деди атам. — Бизни бир терслигиз да жокъду, ийнан.

— Хау, хау, терслик рыдады. Палах рыда.

— Не ыр-р-р-рды бу?! Анагъыз кибик тиширыугъа кюлгенми этесиз?! — Рагъыйза керти да чамланган эди.

— Сѳз ючюн: Р-р-рахийма, Р-р-раузат, ма кесигиз — Р-р-рагъыйза. — Атам бармагъы бла «р-р-р-р-р», анам а: «Кѳазахлыла айтычулай — «Рахмет», деп ангылатды.

— Аллах бирди, сиз саудан туююлсюз. Тоба, тоба-а-а...

— Р-радио,— деди анам. Атам а: «Р-р-р-р-р-р!» Ангылаймыса? — Энди биз алгъа, Рагъыйза уа — артха бара эдик.

— Хир! Хир! Аман итле кесип да, бир аман кюн келликле. Рагъыйзаны бети кетип, оу-шау эте, эшик таба атылды.

— Анам,— дедим мен,— ич отоуну эшигин кенгиракъ бир ашчы, мотоцикл болуп, ары бир жетип къайтайым.

Мени жеримден тырылдап тебирегеним бла анамы «Оу» деп, атамы кёкюрегине аугъаны тенг болду.

Ич юйден къайтханымда, анам тапчаннга тыянып, атам а: «Суу, суу чапдыр, дейме да!» — деп, манга къычыра тура эди.

— Бусагъат жетдирейим! — Мен мотоциклымы жангыдан къабындырдым: «тыррррр-тыррр, тырр-тыррр-тыррр!»

— Ата, атам! — дедим, ол мылы жаулукъну анамы мангылайына салгъандан сора. Жумушакъ шинтикге терен олтуруп, ким бла эсе да ушакъ эте эди ол а.

— Ата, атачыгъым, Таусоланы итча бир кесекчик хырылдайыммы?

— Озма,— деди ол.

— Биягъында кесинг хырылдагъан эдинг да. Кесинг хырылдап, манга уа къоймай: ихи-хи-и-и.

— Озма,— деди атам биягъы. — Озма-а-а!

Хыны этгени ачыу тийди. Мен төрт аякъланып, кесими анга атдым. Ол, секирип, ёрге къопду. Баям, къабарыкъ суннган болур эди. Мен а бютюн бек хырылдадым, улудум, юрдюм.

— Ай, ананг бергенни төкген а! — дегенни айтып, атам бел бауун тешип башлады.

Бу оюн болмагъанын ангылап, анакалагъа къачаргъа тебирегенимлей, Рагъыйза бла бир акъ халатлы жаш юйге ашыгъыш кирдиле. Акъ халатлыны кёргенимлей, жаным тамагъыма тыгъылды.

Къалай киргеними билмейме, эс жыйгъанымда, тап-

чан тюбюнде тура эдим. Бир насыпха, ала мен кьайгъылы болмадыла. Рагъыйза жашха «Р-р-р-р-р» деп, бир затла ангылатыргъа кюреше эди.

— Къалайынг кьыйнайды, Аминат? — Врач анамы мангылайына тийди, кьолун кьолуна алды. Мен а жашырын къарап турама.

— Саусуз мен туююлме... Таны, Танычыгъым, кьайдаса? — деди анамы къарыусуз ауазы.

— Чыкъ бери тапчан тюбюнден! — Муну айтхан атамды. Къайдан да билди бери букъгъанымы?

Не этерик эдим — чыкъдым.

— Тырылдай кетгенди да, бир жашчыкъ тракторчукъ болуп кьалгъанды, — деди врач жаш, жарсып. — Бучукъ да алай болуп кьалмагъа эди.

— Кертими айтаса? — деди атам, тынгысыз болуп.

— Ай, харипчиг'а, — деп жарсыды Рагъыйза.

— Мен да, мен да тр-рактор-р-рчукъ болургъа сюеме! Трактор-р боллугъум келеди мени да, ой ата-а-а!

— Ах кюнюм, ах кюнюм, — деп жилиды анам.

— Да сен трактор-р-рчукъ болсанг, муну уа ким ашарыкъды? — Рагъыйза халатыны хуржунундан кампет чыгъарды.

— Ашап бошасам тракторчукъ болургъа кьоярыкъсыз да?

— Иги билеенг, — деди жаш. — Не трактор боласа, не да — Элдар! Экисинден бири.

— Кьой-кьой! Андан эсе кампетими Шамилге берсем а. Жалынып да нек кюрешеме! — деди Рагъыйза.

— Угъай, угъай! Манга бер, манга бер-р-р!

Рагъыйза кампетин берди да, башымы сылай, ариула айтды.

— Тейри, ол келген анам болур дейме, бир къарачы сен да, — деди, терезе аллында сюелип тургъан атам анама.

Анымы эшитдим:

— Ор-р-р-р-райда! Ор-р-р-р-райда-а-а, анака келе турады, анака келе тур-рады, аллына чабайыкъ! Ор-р-р-р-райда-а-а!..

— Оу, эки эшигим! — Рагыйза, элгенип, мени кьойнундан атды.

Ашыгып, мотоциклымы кьабындырдым: «тырррр-тыррр-тырррр, тырр-тырр-тырр...»

Къалай зауукьду тырылдагъан!

Тырылдап бир кёрчю!

Къалайды?

Айтхан эдим да!

**КУРЧА, ЧИПИЙ, ТЁРТ ЭМЕГЕН,
АРИУ КЪЫЗ, СЫЛЫКЪ ОБУР
СОРА БИЧАКЪ КЁКЮРЕКЛИ АГЪАЧ КИШИ**

Биринчи кесеги

Курча эльбрусчу жашчыкъды. Кеси да ол ючюнчю классха жюрюйдю. Атасы — къаячы, анасы тюкенчи болуп ишлейдиле. Устазы уа Мариямды.

Курча бла Чипий ал партада олтурадыла. Экисини туююшлери бир да тохтамаз. Курча Чипийни эшмесинден тартады, Чипий аны башына-башына китап бла урады. Бир партагъа угъай, бир школгъа, бир орамгъа да сыйынмайдыла экиси.

— Ёрге тур,— деучюдю Мариям аллай заманда. — Тюнене мен берген дерсни бир айтчы.

Бир игилиги — бюгюн Курча назмуну кёлден билип келгенди. Ол Мариямгъа жууугъуракъ туруп, назмуну айтады. Не къадар къычырып айтса, ол къадар иги сунады Курча.

Жети болады
Сагъат,
Жатып турады
Самат.

Саматдан тилейди ол:
— Уй, хомух а,— дейди ол,—
Портфелинги ал къолгъа,
Теркирек жет школгъа.

Алай а бюгюн Самат,
Не зат айтса да сагъат,
Суймейди эс бурургъа,
Заманында турургъа.

Этмегенди да
Дерсин,

«Саусуз» этгенди
Кесин.

— Ай, иги жаш, иги жаш,— деди Мариям, Курчаны башын сылай. — Бар, олтур.

Биягъы Курча олтурур-олтурмаз, Чипий секирип ёрге турду.

— Мариям, къарачыгъыз мынга!

Бу жол Чипий жияп окъуна къалды.

Ёзге амалы къалмай, Мариям Курчаны дерсен кыстады. Курча, школну арбазында айлана, Мариям бла Чипийге ачыланады. «Хан болсам эди,— дейди ол,— жангыз бир сагъатчыкъгъа. Кёрюр эдиле кюнлерин!..»

Курча, тахха олтуруп,
Мыйыкъларын да буруп,
Буйрукъ этеди былай,
Ёзюрле, къоркъуп, жияй:

— Ол тамата Шапаны —
Ол мухар аштапарны
Аш юйден кыстайма мен,
Къуруп кетсин элимден!

Бююнден башлап манга —
Къая тепдирген ханнга
Мариям аш этерикди,—
Анга ма алай керекди.

Чипийчик да аш къанга
Жарашдырлыкъды ханнга.
Не айтсам да — этерикди,
Татлы суу да келтирликди...

Хан хууан да ашарыкъды.
Чипийчик а къарарыкъды,
Сукъланып, бал хууаннга,—
Алай керекди анга!

Биринчи Ёзюрю, Мариям, Чипий да къарап тургъанлай, школну директорун — Зулкъарнийни алып келип, Курчаны аллына сюейди.

— Бу кючюкге таш атханды,
Терезени ууатханды.
Лейлячыкъны жиятханды —
Эшмечигинден тартханды.
Чыпчыкъ уяны чачханды,
Тюнене дерсден къачханды.

Терек бахчагъа тюшгенди...
Шамчыкъ бла туююшгенди,
Биягъы топну тешгенди,
Мынга не этейик энди?

Курча, туруп, былай буюрады:

— Тёрт кере сол къулагъындан,
Жети да — онг къулагъындан,
Чачы къатыш иги буруп,
Юйге ийигиз, къутуруп.

Чакъырып келсин атасын!
Кёрсюн жашыны хатасын!
Жыймай эсек муну къолгъа,
От салып къояды школгъа...

Экинчи Ёзюрю — школну завучун Зайнафны, ючюнчю Ёзюрю уа — тёртюнчю классда окъугъан Зейтунну — Зулкъарнийни къатына сюейдиле. Курча хан, ала ны абызырагъан бетлерине къарай, былай айтады:

— Игимиди мюйюшде сюелген, — дейди завучха, — линейка бла ургъан а игимиди?!

— Мангылайынга чертген зауукъ эсе — бир кёрчю, — дейди Зейтуннга, — кесингден гитчени туюген иги

эсе! — Хар сёз айтханы сайын балан бармагъы бла бир черте. — Бар юйюнге!

Курча жилимсырай тургъан Зейтунну тышына кыыс-тайды.

Экинчи кесеги

Курча школну арбазында ёсген акътерекни тюбюнде состар ташха олтурады. «Угъай, андан эсе нарт батыр болайым,— дейди ол кеси кесине.— Ханла кыызгъанч-ладыла, огъурсузладыла, аны бла да къалмай,— къоркъакъладыла». Курча уа кыызгъанч, кюйсюз, къоркъакъ болургъа да суймейди. Ол нарт батыр болургъа сюеди. Ол нарт батырды..

Гемудасы, сырпыны,
Кюнде жылтырай кыны.
Темир бёркю, кюбеси —
Душман анга тюбесин!

Баш уруп жамауатха,
Секирип минди атха.
Къалкъаны жим-жим жана...
Чипий да кёрдю аны.

Къубулуп къарай кыызла —
Кёкден тюшген жулдузла!
Мариям да алайда —
Эс бёлюр заман къайда?!

Курча къамичи урду,
Гемудасы шиш турду.
Халкъ анга сейир этди,
Курча от излей кетди.

Аты барады къаты,
Учхан этеди аты!
Жели тюкгюч къобара,
Наллары ташла жара.

Юч кюн озду арада.
Нарт Курча уа къарады
Таугъа, тюзге да, тюрслеп,
Тютюн кёрюр эсем деп.

Дагъы эки кюн барды
Жаунда, желде, къарда.
Келди да бир ёзеннге,
Тюбеди Эмегеннге.

— Эй, чийбыдыр Эмеген,
Нартладан келеме мен! —
Элибиз отсуз къалып,
Къарт, сабий да кыйналып.
Жылыу керек, от керек!..
Ышара тураса нек?!

— Татлы къабын, жууукъ бол!
Манга иш туйюлдю ол!
Кел, дорбуннга кирейик,
Хан къонакълай кёрейик!

Курча дорбуннга кирди,
Адетде салам берди.
Юч эмеген турдула,
Къонакъны олтуртдула.

Къазан асдыла отха,
Бичен салдыла атха.
— Аха, — деди тамата,
Зынтхы бозадан тарта,—

Бар санга юч элберим.
Билсенг, жигит, аперим!
Билмесенг да — дауунг жокъ,
Къутулур сылтауунг жокъ!

— Келишдик, — деди Курча, —
Ма ишчик! — деди Курча.

Тамата Эмеген биринчи элберин айтды:

— Ол тюбейди жомакъяда да,
Тауда, кьолда, аулакъяда да.
Кеси уа — бир тапчыкъяды,
Алай, хыйла къяпчыкъяды.

— Ай, тамата! Андан тынчын табалмаймы эдинг?
Тюлкюдю ол — «хыйла къяпчыкъя, кеси тапчыкъя»! Экин-
чи элберинги да бир айтчы! — деди Курча.

Тамата Эмеген экинчи элберин айтды:

— Биз кибик — тырнакъялары,
Жана кёз чыракъялары,
Бутакъягъя къонуп турур,
Кюнюн алай оздурур.
Кюндюз — сокъур, кече — сау,
Муну уа билirse, хау!

Бу элоерине Тамата Эмеген кеси да бюсюреди.

— Ол а,— деди Курча,— ол а... Ы-ы-ы... Укуду!

Кичи Эмеген ачыулана башлагъанын Курча эследи,
алай кёрмегенча этип кьойду.

Тамата Эмеген ючюнчю элберин айтды:

— Тюлкючюкню тюгюча,
Хораз кикиригича,
Ол къызыл тиллиди,
Ол къызыу тиллиди.

Курча бу элберни да билди, алай терк айтып а кьой-
мады. Эмегенле къуш-муш болдула. Тамата Эмеген,
ышара-ышара, Курчаны бетине къарады.

— Отду ол а,— деди бир кесекден Курча. Эмеген
ачыуун кючден тыйды. Алай хыны уа этмеди.

— Энтда бир элбер. Билсенг — от сени, билме-
сенг а...

— Жюрюгюз, былай этейик,— деди Курча,— энди

мен айтайым элбер. Билалсагъыз — бойнум къылдан
иничке.

— Хош! — деди Тамата Эмеген.

Курча элберин айтды:

— Жаны жокъ —

Женгил учады.

Саны жокъ —

Эшик ачады.

Кёзю жокъ —

Абынмайды,

Къол не жол

Айырмайды.

Жеталмазса

Бир да къуууп.

Туталмазса

Къапхан къуруп.

Гуу-гууу

Къурумайды,

Кёзге уа

Урунмайды.

— Къушду! — деди бир Эмеген.

— Къузгъунду! — деди экинчи Эмеген.

— Хоу бир да! Жугъутурду! — деди ючюнчю Эмеген.

— Ой, сизге не уа! Ташды, таш! — деди тёртюнчю Эмеген.

Эмегенле, даулаша кетип, къаяланы оя, тауланы тюзете, тюйюшюп башладыла.

— Къушду! — деди бири.

— Къузгъунду! — деди экинчиси.

— Хоу бир да! Жугъутурду! — деди ючюнчюсю.

— Ой, сизге не уа! Ташды, таш! — деди тёртюнчюсю.

Курчагъа кереги да ол эди. Тыпырдан кесеу башны

алып къачды. Эмегенле эс жыйгъынчы, ол ючкюнлюк
жол къоратды.

Аты барады къаты,—
Учхан этеди аты!
Жели тюкгюч къобара,
Туякълары таш жара.

Эмегенлени утуп,
Кесеюню бийик тутуп,
Тогъузунчу кюн къайтды,
Тамаша хапар айтды.

Беш да Тау Эл къууана...
Чипий да кёрдю аны.

Къартла махтау бердиле,
Жашла ариу кёрдюле.
Къубулуп къарай къызла —
Кёкден тюшген жулдузла.

Къурманлыкъ къазан къайнай,
Тойчула тепсей-ойнай.
Нарт жигитле чарише,
Чыкъен атып эрише.

Гёжефле да демлеше,
Кюч сынашып кёрюше.

Базук тарта бирлери,
Къол таш ата бирлери.
Базуг'а — эмен кибик,
Къол таш да — гебен кибик.

Курча да къол таш атды,
Ташы къыртишге батды,—
Тепдирди къаяланы...
Чипий да кёрдю аны.

Ючюнчю кесеги

Курчаны сейир оюмларын кьонгуроу таууш бёлдю. Сабийле гур-гур-гур деп, школну арбазына чыкьдыла. Курча, кишини да кёрмегенча, бир зат да эшитмегенча, барып, партасына олтурду.

Тёртюнчю дерс ана тил эди. Мариям сабийлеге жомакь айтады. Сейирлик жомакь.

— Эртте-эртте бир жарлы кьатын жашап болгьанды. Аны бар кьууанчы — жангыз кьызы эди. Ариулугуна — кече ай, кюндюз а — кюн тохтап кьарагьан. Кьолу ишге жарашхан, сёзю жүрек жарытхан кьыз эди. Бир кюн ол тенглери бла ишхилди жьыргьа баргьанды. Четенчигин толтургьандан сора, ишхилдиледен кеси да ашайды. Кеч болуп кьалады, кетейик, деп тегерегине кьараса — жан да жокь. Агьач ичи терк окьуна кьарангы болду.

Ол ариу кьыз агьачда айлана кетип, бир чыракь жарыкь эследи. Чабып келсе, ол а — гытычыкь. Шыбыртсыз барып, терезеден кьарайды. Кьараса — Сылыкь Обур, Сибиртки Атына минип, юй тьубюнде ары-бери жорта.

— Кёп сакьлатдынг кесинги, ахшы кьыз! Кел, юйге кире эсенг!

Сылыкь Обурну ауазы агьачда айбуланы, тауда кийиклени, сууда чабакьланы элгендирди. Кирсенг да — аллайгьа кир! Аякь-кьашыкь жууулмай, багьыр кьазаны шимир кьатып, чырдысын да ау басып.

Ариу кьыз женгил окьуна суу жылытды, аякь-кьашыгьын жууду, юй тьубюн сыйпады. Аны бла да кьоймай, быстыр да жууду, аш да этди.

— Мен сени ашаргьа деп тура эдим. Андан эсе быллай ахшы кьызны кесиме келин этип кьойсам а! — деди Сылыкь Обур.

— Угьай, амма, — деди кьыз, — анам сакьлап туралды, юйге кетме кьой.

— Теличик, кьарындашым ким болгьанын билемисе? Агьач Кишиди. Мангылайында жангыз кёзю бла, кёкюрегинде сюек бичагьы бла...

— Угъай, аммачыкъ, угъай! Мени юйюме, анама барма къой,— деп жилияды.

— Бюгюнден арысында, ахшы кыыз,— деп ачыуланды Сылыкъ Обур,— сени юйюнг буду!

Чипий жомакъгъа солууун тыйып тынгылай эди.

— Билдим, билдим! — деп ийди Курча.

— Тынч тур,— деп шыбырдады Чипий, жингириги бла къатыла. Мариям а эшитмегенча этип къойду.

«Билдим!» — деди биягъы Курча кеси кесине.

— Мен мараучума, баргъа-жокъгъа къараучума. Тохтасын бир Сылыкъ Обур! Тохтасын бир Агъач Киши!

Къауалын да алып къолгъа,

Курча терк тебиреди жолгъа —

Сылыкъ Обурну утаргъа,

Агъач Кишини тутаргъа.

Бек кызыу барады аты,

Барады окъдан да къаты...

Ол, атын тагъып быкъыгъа,

Чартлап киреди гытыгъа.

Обурну Сибиртки Атын,

Аны эки да къанатын

Ууатып атады жерге.

Чипийни къолундан тутуп,

Тебирегенлей а кетерге:

— Э-эй! Не дауур-дууурду бу?! — деген ачы ауаз келди арбаздан. Ол Агъач Кишини ауазы эди. Курча, къауалын алып, тышына чыкъды.

— Атышмы, тутушму, адам улу?! — дегенни айтды Агъач Киши.

— Атышхан ким да эталыр. Кел, тутушайыкъ!

Курча Агъач Кишини кетюрюп урду,

Тобукъларына дери жерге батдырды.

Агъач Киши Курчаны кетюрюп урду,

Инчиклерине дери жерге батдырды.
Курча Агъач Кишини кетюрюп урду,
Аны белине дери жерге батдырды.
Агъач Киши Курчаны кетюрюп урду,
Тобукъларына дери жерге батдырды.
Курча Агъач Кишини кетюрюп урду,
Аны бойнуна дери жерге батдырды...

Жиляй тургъан Чипийни Курча ат бойнуна алгъанлай, биягъы кьонгуроу кьагъылды. Чипий, ашыкъмай, китапларын жыйды. Курча уа жеринден тепмей олтурады: «Нечик ариучукъду Чипийчик». Бюгюнден арысында Курча Чипийни жилятырыкъ туююлдю.

— Чипий,— деди Курча,— тут, портфелинги мен элтейим.

— Сени кьалай элтиучюнгю билеме! — Чипий Курчаны уруп кьачды.

— Керти айтама! Мен элтейим, бер! — деди Курча, Чипийни ызындан жетип. Туююшюп башламагъаны ючюн болур эди, Чипий портфелин анга узатды.

— Билемисе, Чипий, бюгюнден ары портфелинги юйге мен элте турлукъма. Охому?

— Мен да — сени портфелинги,— деди Чипий.

— Угъай, мен жашма, мен кьарыулума. Сен а...

Тюнене Чипий тилин чыгъарып кьачарыкъ эди, бюгюн а экиси да, ойнай-кюле, орамны чабып кетдиле.

БЮРЧЕ БЛА ГУМУЛЖУК

1

Бюрче бла Гумулжук — антлы тенгле,
Жер-суу кёре, атлангандыла жолгъа.
Бара-бара, бир кёлге чыкыгъандыла.
Секиргенди да ётгенди Бюрчечик,
Гумулжуг'а кёл ортасына тюшгенди,
Кёл ортасына тюшгенди, жилягъанды,
Жалыннганды: — Бюрчечик, Айыугъа бар да
Бир кыыл тиле, мен суудан чыгъарча.

2

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Айыуну тапханды да айтханды:

— Ой, Айыуум,
Айыуум,
Бир кыыл берсенг а манга?
Кыыл бла шуёхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга балмы келтиргенсе? —
Дегенди Айыу.

3

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Бал Четенни тапханды да айтханды:

— Бал Четен,
Ой, Бал Четен,
Бир къашыкъ бал бер манга.
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга кыыл берликди.
Кыыл бла шуёхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а мени Къушданмы къоруйса? —
Дегенди Бал Четен.

4

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Къушну терк тапханды да айтханды:

— Ой, Уллу Къуш,
Уллу Къуш,
Тийме сен Бал Четеннге.
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуэхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга жюжекми бергенсе? —
Дегенди Къуш.

5

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Гурт Тауукъну тапханды да айтханды:

— Гурт Тауукъ,
Ой, Гурт Тауукъ,
Жюжекледен бирин бер.
Мен аны Къушха берликме,
Къуш тиймез Бал Четеннге.
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуэхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга нартюхмю бергенсе? —
Дегенди Гурт Тауукъ.

6

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Дууну тапханды да айтханды:

Ой, Толу Дуу,
Толу Дуу,
Манга уууч нартюх бер.
Аны Тауукъгъа берликме,
Тауукъ жюжек берликди.
Жюжекни Къушха берликме.
Къуш тиймез Бал Четеннге.
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуэхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а мени Чычханданмы къоруйса? —
Дегенди Дуу.

7

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Чычханны тапханды да айтханды:

— Ой, Чычханчыкъ,
Чычханчыкъ,
Тийме Дууда нартюхге.
Дуу манга нартюх берликди,
Аны Тауукъгъа берликме,
Тауукъ жюжек берликди,
Мен аны Къушха берликме,
Къуш тиймез Бал Четеннге,
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуэхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче сен а мени Киштикденми сакълайса? —
Дегенди Чычхан.

8

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Киштикни тапханды да айтханды:

— Ой, Киштикчик,
Киштикчик,
Тийме сен Чычханчыкыгъа.
Чычхан а Дуугъа кирмез.
Дуу манга нартюх берликди,
Аны Тауукыгъа берликме,
Тауукъ жюжек берликди,
Жюжекни Къушха берликме,
Къуш тиймез Бал Четеннге.
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуехуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга сюттямы бергенсе? —
Дегенди Киштик.

9

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Ийнекни тапханды да айтханды:

— Ой, Уммочукъ,
Уммочукъ,
Бир къашыкъ сют бер манга,
Аны Киштикге берликме,
Киштик тиймез Чычханнга,
Чычхан а Дуугъа кирмез.
Дуу манга нартюх берликди,
Аны Тауукыгъа берликме,
Тауугъа жюжек берликди,

Жюжекни Къушха берликме.
Къуш тиймез Бал Четеннге,
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуѳхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга биченми бергенсе? —
Дегенди Ийнек.

10

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Чалгъычыны тапханды да айтханды:

— Ой, Чалгъычы,
Чалгъычы,
Кырдык берсенг а манга.
Аны Ийнекге берликме,
Ол манга сюття берликди,
Аны Киштикге берликме,
Киштик тиймез Чычханнга.
Чычхан а Дуугъа кирмез.
Дуу манга нартюх берликди,
Аны Тауукъгъа берликме,
Тауугъ'а жюжек берликди,
Жюжекни Къушха берликме,
Къуш тиймез Бал Четеннге.
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуѳхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга бозамы бергенсе? —
Дегенди Чалгъычы.

11

Бюрчечик чапханды, жортханды,
Боза сюзе тургъан Ыннаны тапханды:

— Ой, Ынначыкъ,
Ынначыкъ,
Боза берсенг а манга —
Чалгъычыгъа берликме.
Ол манга кырдык берликди,
Аны Ийнекге берликме,
Киштик тиймез Чычханнга,
Чычхан а Дуугъа кирмез.
Дуу манга нартюх берликди,
Аны Тауукъгъа берликме,
Тауугъ'а жюжек берликди,
Жюжекни Къушха берликме.
Къуш тиймез Бал Четеннге,
Четен манга бал берликди,
Балны Айыугъа берликме,
Айыу манга къыл берликди,
Къыл бла шуѳхуму
Суудан чыгъарлыкъма!

— Бюрче, сен а манга сууму келтиргенсе? —
Дегенди Ынна.

12

— Къыйынмыды бир челек
Суу келтирген Бюрчеге?
Челегигиз да къайда!
Черегигиз да къайда! —

Дегенди да, суу алып келгенди Бюрчечик.

Ынна уа боза бергенди,
Ол аны Чалгъычыгъа бергенди,
Чалгъычы кырдык бергенди,

Кырдыкны Уммогъа бергенди,
Уммо сюття бергенди,
Сюттяны Киштикге бергенди,
Киштик Чычханнга тиймезге айтханды,
Чычхан Дуугъа кирмезге айтханды,
Дуу а нартюх бергенди,
Нартюхню Тауукъгъа бергенди,
Тауукъ жюжек бергенди,
Жюжекни Къушха бергенди,
Къуш Бал Четеннге тиймезге айтханды,
Бал Четен бал бергенди,
Балны Айыугъа бергенди,
Айыу къыл бергенди.
Бюрче къыл бла шуӕхун
Суудан чыгъаргъанды.

КЪАЙСЫ УЛЛУДУ?

Эртте-эртте юч къарындаш —
Къараш, Жараш, Мураш
Жашагъандыла Малкъарда —
Сукан тарда.

Бир бугъалары болгъанды
Аланы.
Мюйюзю жетсе, ойгъанды
Къаяланы.

Таргъа кючден сыйынганды,
Аны кѳрген — тау сунганды.

Ичсе, черек таркъайгъанды,
Башха мал суусуз къалгъанды.

Атлашындан жер тепгенди,
Жатса, тауну тюзетгенди.

Ёзенден бойнун созуп,
Чыран бузну жалагъанды.
Танг ёртенине къозуп,
Тѳгерегин талагъанды.

Бир эрттенликде жашла —
Ол туугъан къарындашла
Ичи кызгъан Бугъаны,
Суусап къысхан Бугъаны
Сюрдюле Терк суууна, —
Къараш бойнуна минип,
Жараш сыртына минип,
Мураш а — саурусуна.

Къарашха жолда атлы
Жолукъгъанды. Ол — татлы
Тенглериди жашланы,
Шамды аты да аны.

Къараш Шамдан тиледи:
— Жарашха жетсенг, — деди, —
Иги сюрсюн Бугъаны!
Унутмай, бир айт аны.

3

Тор аты жоргъа салып,
Кюн тюшге, арып-талып,
Шам жетгенди Жарашха —
Ортанчы къарындашха.

Ол да Шамдан тиледи:
— Мурашха жетсенг, — деди, —
Бугъаны иги сюрсюн,
Чыбыкъ жетдире келсин!

Тор аты жоргъа салып,
Ингирге, арып-талып,
Шам жетгенди Мурашха —
Тамата къарындашха.

4

Бугъа — суусабы къана,
Жашла анга къууана,
Терк сууунда жуууна...
Алайлай бир къуш жетди,
Кёкню къарангы этди.

Урду, жыкъды Бугъаны,
Чачды, жыртды Бугъаны.
Ашады, иги тойду,
Жауурунун а къойду

Уясына элтирге,
Баласына элтирге.

5

Уллу Къуш учуп бара,
Жауурунну кетюрюп,
Жауунда жунчуп бара,
Эки къош терек кёрюп,
Келип къонду бирине.
Ол Теке мюйюзюне
Къоннганма деп билмеди,
Теке да эс бёлмеди.

Ол кезиуде Текени
Сакъал тюрюнде элни
Сюрюую жатып болгъанды,
Къойчу уа къалкъып болгъанды.

Къойчу жаш, татлы эснел,
«Жауун тохтаймыды?» — деп,
Ерге кетюрдю башын.
Къуш а, элгенип, ашын
Тюрюрюп, учуп кетди,
Жети тенгизден ётдю.

Къалакъ а ол кезиуге,
Къойчу жашны кёзюне
Жети кёкню тешип тюрдю,
Ырхы таууш этип тюрдю.

Ол кёзюн уууп къойду,
Кир тюрген сунуп къойду.

6

Къойчу, келип юйюне,
Анасындан тиледи:
— Кир тюргенди кёзюме,
Къарасанг эди,— деди.

Анасыны къайгъысына,
Анасыны къаугъасына
Къарт да, жаш да жыйылгъанды,
Сейир-тамаша болгъанды.
Сонгура — кими кюрек,
Кими ылыхтын, сенек,
Кими да жип келтирип,
Жашны кёзюне кирип,
Беш кече кюрешдиле,
Беш да кюн кюрешдиле.

Къоншу элни чакъырып,
Алтынчы кюн чыгъарып
Ол Жауурун Къалакъны —
Кенг Жауурун Къалакъны —
Элтдиле элден кенгнге —
Сюйредиле ёзеннге.

7

Талай жыл кетди узакъгъа,
Жер къозлады ол къалакъгъа.

Биреу алайда юй салды,
Артда уллу эл къуралды.

Бир ингирде жер тепгенди,
Юч ингирде да тепгенди.

Эл анда оноу этгенди:
Кёчюп кетерге дегенди.

Чыкъгъанды да эл аллына,
Бир къарт айтханды халкъына:

— Жангыз бизни эл тебеди.
Аны сылтауу недеди?

Биреу къоркъутады бизни,
Бир сакълайыкъ элибизни

Энтда бир кече къарайыкъ,
Ким эсе да — бир марайыкъ!

8

Бир Къара Тюлкю тюзелип,
Ингир къарангыда келип,
Ол Къалакъны кемиргенди,
Саулай элни тепдиргенди.

Сенекли — сенеги бла,
Кюрекли — кюреги бла
Чабып-чабып келгендиле,
Тюлкюню ёлтюргендиле.

Жашла, бир бирге эришип,
Терисин терк сойгъандыла.
Бирси жанына, кюрешип,
Аудуралмай къойгъандыла.

Биягъы Къарт сёлешгенди,
Терини тенг юлешгенди.
Элни къартына, жашына
Тонлукъ, бёрклюк да тюшгенди.

9

Бир Къатын, бахчада арып,
Урчукъ ийире барып,
Тюлкю мыллыгын кёргенди,
«Бу не сейирди?!» — дегенди.

Сора урчукъ сабы бла
Тюлкюню тынч аудургъанды.
Сыдыргъанды да терисин,
Юйюне элтип баргъанды.
Ол териден жашчыгъына
Бёрк да чыкъмайын къалгъанды.

БАТЫР УЛАКЪЧЫКЪ БЛА МУХАР ТАШДЁРДЕН

Бир элде къарт киши бла къарт къатын жашагъандыла. Аланы жангыз тауукълары бар эди. Аны да, кюнлени биринде, кесип, этин ашап, шорпасын ичип къойгъандыла. Ташдёрденин а арт асырау этгендиле.

Бир заманда алагъа къонакъ келгенди. Юйде уа — ауузгъа салыргъа жукъ да жокъ. Ынна, ташдёрденни эсине тюшюрюп, гумугъа чапхаңды. Къарт да, къонакъ да кёп сакълагъандыла, алай ынна уа — жокъ. Ахырында къарт, тёзалмай, ыннаны ызындан чыкыгъанды. Аппа гумугъа кире баргъанлай а Ташдёрден:

«Ыннаны да аша-маша,
Аппаны да аша-маша!» —

деп, аны жутуп къойгъанды.

Къонакъ, иги кесек сакълагъандан сора, тынгысыз болуп, гумугъа киргенди. Кирсенг а, аллайгъа кир!

«Ыннаны да аша-маша,
Аппаны да аша-маша,
Къонакъны да аша-маша!» —

деп, мухар Ташдёрден аны да жутуп къойгъанды.

Ауурлугъу женгип, Ташдёрден чюйден ычхыннганды да, тёнгерей барып, жолгъа чыкыгъанды. Итле Ташдёрденнге чапхандыла. Анга кереги уа ол эди:

«Ыннаны да аша-маша,
Аппаны да аша-маша,
Къонакъны да аша-маша,
Итлени да аша-маша!» —

деп, аланы да жутханды.

Мухар Ташдёрден, жырчыгъын да айта, жолукъгъанын-тюбегенин да жута, жол жингирикге жетгенлей,

аллына жылкы чыгып кьалгъанды. Кёбеден кёбе баргъан Ташдёрден, тебе тенгли болса да, кёзю тоймай, биягы жырын айтханды:

«Ыннаны да аша-маша,
Аппаны да аша-маша,
Кьонакьны да аша-маша,
Итлени да аша-маша,
Кьой сюрюю аша-маша,
Жылкыны да аша-маша!»

Жылкыны жылкычысы бла бирге жутханды.

Мухар Ташдёрден, тёнгерей барып, ойнай-ойнакьлай тургъан Кьозучукьга бла Улакьчыкьга тюбеп кьалгъанды. Кёзтоймаз алагъа да жырын айтханды. Кьозучукь бек кьоркьгъанды, жиягъанды. Батыр Улакьчыгъа сермеширге хазырланганды:

«Кёкде чыпчыкь кьоймадынг —
Тоймадынг!
Жерде кьумурсха кьоймадынг —
Тоймадынг!
Сууда чабакь кьоймадынг —
Тоймадынг!» —

деп, уруп ийгенди Мухар Ташдёрденни. Ол, бугъа кьууукьча, «тар!» деп атылгъанды. Ичинден а аппа бла ынна, кьонакьлары, кьой сюрюу бла кьойчу, жылкы бла жылкычы, итле, киштикле, чыпчыкьла, чабакьла, чычханла, кьурт-кьумурсха чыкьгъандыла. Ала Батыр Улакьчыкьны махтагъандыла, анга аперимыспас этгендиле. Аппа бла ынна уа, Улакьчыкьны, Кьозучукьну да юйлерине элтип, кьурмач кьуууруп сыйлагъандыла.

«БЫЛЛИМНЫ БЕРЕМЕ, БИЛ ДА!»
ДЕГЕН ЭЛБЕРНИ ЖАУАПЛАРЫ

1. Ётмек туурам.
2. Сюрме.
3. Сагъат.
4. Кёл.
5. Къапхан.
6. Кёк кюкюреген.
7. Тил.
8. Сохан.
9. Бузлатма.
10. Дауурбас.
11. Харбыз.
12. Назы.
13. Ауана.
14. Эксавадор.
15. Юрта.
16. Оймакъ.
17. Бёрк.
18. Къыпты.
19. Кёпюр.
20. Ай.
21. Ётмек.
22. Къолчыракъ.
23. Хораз.
24. Къапхан.
25. Тюлкую.
26. Кирит.
27. Къамажакъ.

АТЛАРЫ

Чабы-чабы...

Кишиуум	5
Къанатлы гюлчюк	6
Чабы чабы	7
Мухарны эриклеу	8
Не болду?	8
Тайчыкъ	9
Жауун, жауун...	10
Къыш кюн	11
Эчкичик	12
Эрттен бла эртте турдунг	13
Жигер къызчыкъ	14
Къоймайдыла жукъларгъа	15
Жамашчыкъ	16
Космонавт болмасам	17
Пил	18
Курчачыкъны сылтауу	19
Топчугъум	19
Кирсизчик	20
Тюлкючюк санайды	20
Ташмакъачыкъ	21
Гылыучукъ жиляйды	21
Къонгуроучукъ	22
Чаначыгъым	22
Жюзген ташла	23
Бёрю	24
Эртте турдум	25
Ата, алчы машина	26
Элдарчыкъны сейири	27
Булут	28
Суу тирменни жырчыгъы	29
Кёрпе тончукъ	30
Метеке	31
Ач болгъанды бузоучукъ	32
Не керекди?	33
Сенгирчге	34
Балта алып суугъа барыр	35
Нек?	36
Менден зауукъ жокъду!	37
Тюлкючюк	38
Къыш бешик жырчыкъ	39
Элдарчыкъ окъуйду	40

Бёрю кючюкчюк	41
Сакийчик	41
Гыллыу-гыллыу гыллыуча	42
Былымны береме, бил да!	48
Исламчыкны къашыгъы	53
Бир элтир, эки керки	54
Кюз арты	61
Бёлляу-бёлляу	62
Чыпчыкъ ашлау	63
Элдарчыкъ	64

Эртте-эртте...

Ким болушсун мияугъар	67
Чычханчыкъла жомагъы	69
Кюлкючюкню жомагъы	75
Агъач халкъы неда Назы Терекчикни жырчыгъы	83
Чуучеучюк бла Чуучаучукъ	95
Багуш ханны киппе-кирли къыралында	101
Кесине жангы ана излеген Жубуранчыкъ	108
Агъач устасы Къаргъа бла кийим тигиучю Къоян	115
Трактор болургъа суйген жашчыкъ	122
Курча, Чипий, төрт Эмеген, Ариу Къыз, Сылыкъ Обур сора бичакъ кёкюрекли Агъач Киши	127
Бюрче бла Гумулжук	138
Къайсы уллуду?	145
Батыр Улакчыкъ бла Мухар Ташдёрден	150

Литературно-художественное издание

Для младшего школьного возраста

Ольмезов Мурадин Муссаевич

ЛЕТЯТ, ЛЕТЯТ КАЧЕЛИ...

Стихи, сказки, загадки

На балкарском языке

Редактор
М. Х. Табакоев

Художник
Ю. М. Алиев

Художественный редактор
В. Л. Захохов

Технический редактор
Л. Д. Жарашуева

Корректор
Э. К. Гуртуева

Багъалы сабийле!

Елмезланы Мурадин быйыл «Алтын жыр-чыкъ» деген жангы китабын хазырлагъанды. «Эльбрус» китап басманы жууукъ заманда аны да сизни къолугъузгъа тюшерча этер умуту барды.

ЛКС № 9 09 11 1996 М. М. Ахмедов
© 1996 «Эльбрус» китап басмасы
ISBN 5-7880-1188-7
Полное наименование: Республиканский издательский дом «Эльбрус»
Адрес: 369000, Республика Дагестан, г. Магас, ул. Давудаева, 10
Тел.: 84021-222222

Багъалы сабийле!

«Эльбрус» китап басмада 1998 жылда
Уяланы Оюснуга «Шайтан жел» деген китап-
чыгы чыгарыкды.

Хурметли окъуучула!

Бу китапны юсюнден оюмугъузну
жазып жибериргизни тилейбиз.

Бизни адресибиз: 360000, Нальчик ш.,
Адмирал Головкин аты арам, 6, «Эльбрус»
китап басма, малкъар адабиятны редакциясы.